
La vila de Terrades i la seva antiga notaria: Església, territori i propietat

Per MARIÀ BAIG i ALEU

1. INTRODUCCIÓ

En un treball anterior,⁽¹⁾ publicat en aquestes mateixes pàgines, fèiem notar l'extraordinari interès que representa la documentació notarial per als historiadors. L'Arxiu Històric de Girona [AHG]⁽²⁾ i l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres [AHCF]⁽³⁾ són avui dia els dipositaris dels protocols que els notaris empordanesos generaren. Malgrat, però, l'extraordinària amplitud d'aquests fons, com en el cas de les notaries de Castelló i de Peralada, hi ha grans llacunes en aquestes sèries documentals. Possiblement, una de les més greus és la manca de tots els protocols anteriors al segle XVI de les notaries de la ciutat de Figueres. D'altres poblacions, però, han estat encara menys afortunades i s'han conservat només volums solts, sense continuïtat, de les seves notaries. Aquest és el cas, per exemple, de les notaries de Capmany, Garriguella o Cantallops. Un dels casos més dramàtics és, però, el de la notaria de la vila de Terrades, de la qual no se n'ha conservat ni un sol volum dels seus protocols.

Un dels propòsits del present estudi és presentar una sèrie de dades que fan referència a la desapareguda notaria de Terrades, que ens donen testimoni de la seva existència des del segle XIII i ens parlen de la seva traumàtica fi a les acaballes del segle XVIII. Inclourem, en particular, dades extretes d'un índex d'escriptures d'aquesta notaria –l'*Inventari de Palau Surroca*–, dels segles XIV al XVI, que fan referència a propietats eclesiàstiques situades al terme de Terrades. Aquestes dades ens situaran tota una sèrie de famílies, masos, carrers, propietats, etcètera que, sens dubte, ens poden ajudar a reconstruir una imatge viva de la vila de Terrades al final de l'edat mitjana i inicis de la moderna. D'altra banda, inclourem també en aquest treball un

1. BAIG i ALEU, M., "Notes sobre la història del Col·legi de Notaris de Figueres", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos (AIEA)*, Vol. 19, Figueres (1986), pàg. 89-114.

2. A l'AHG hi ha dipositats els volums de protocols notariais empordanesos anteriors al segle XIX. Vegeu MIRAMBELL i BELLOC, E., "Els protocols notariais històrics de Castelló d'Empúries," *AIEA*, Figueres (1977), pàg. 217-246; "Els protocols notariais històrics de Peralada", *AIEA*, Figueres (1982), pàg. 137-159; i "Els protocols notariais històrics del districte de Figueres", *AIEA*, Figueres (1983), pàg. 91-133.

3. A l'AHCF s'hi recullen els protocols que, començant a principis del segle XIX, tenen més de cent anys d'antiquitat.

seguit de dades documentals inèdites sobre la història de Terrades, que ens ajudaran a contextualitzar aquesta documentació d'origen notarial i que formaran part d'una futura monografia més àmplia dedicada a presentar la història de Terrades, ara per ara encara una gran desconeguda.⁽⁴⁾

És evident que les dades sobre el contingut dels protocols de la notaria de Terrades aportades en aquest treball són incompletes, i que no ens permetran poder reconstruir la major part de les escriptures perdudes. A manca de cap més possibilitat, però, considerem aquest treball com un primer pas, i només una recollida continuada d'actes conservades en forma de pergamins o documents en diferents arxius públics o particulars podrà completar aquesta tasca de reconstrucció d'un arxiu, avui dia lamentablement desaparegut.

L'organització del treball és la següent: en el segon capítol presentem una sèrie de dades, unes recollides de compilacions documentals recentment publicades i d'altres inèdites, que ens marcaran les principals etapes de la història de la vila de Terrades, des de les seves primeres mencions documentals fins a l'edat moderna. En aquest capítol insistirem, sobretot, en la qüestió de la senyoria del terme de Terrades i les relacions amb els castells veïns de Boadella i Palau Surroca. En el tercer capítol ens centrem en l'església de Santa Cecília i presentem les dades que ens informen de l'existència d'una notaria a la vila de Terrades i les circumstàncies de la redacció de l'esmentat *Inventari* d'escriptures notariales. En el quart capítol, dividit en tres apartats, presentem –comentades i contextualitzades– les principals dades de l'*Inventari*, corresponents als segles XIV al XVI. El cinquè capítol el destinem a l'estudi de la documentació referent a la *Salvetat* del Sant Sepulcre a Terrades i, finalment, el sisè capítol recull un procés judicial del segle XIX, mitjançant el qual es va posar llum a la desaparició de la notaria de Terrades.

L'autor agraeix, lamentablement de forma pòstuma, al Sr. Francesc d'Alós, marquès de Dou, les facilitats que li proporcionà per a la consulta i la reproducció de diversa documentació del seu arxiu al castell de Palau Surroca [ACPS]. Entre aquesta documentació s'hi troba l'esmentat inventari

4. A part del recull fotogràfic recopilat per PADROSA i GORGOT, Inés, *Terrades*, col·lecció Viena Columna, no tenim constància que s'hagi publicat cap monografia sobre aquesta vila. Pel municipi de Boadella d'Empordà, molt lligat a la vila de Terrades al llarg de la història, vegeu SERRA i BUSQUETS, David, *Les Valls de Boadella i les Escaules*, Barcelona 1995, i *Boadella d'Empordà*, Quaderns de la Revista de Girona núm. 90. Girona 2000. Quant al castell de Palau Surroca, municipi de Terrades, vegeu l'article corresponent a l'obra col·lectiva *Els Castells Catalans*, vol. II. Ed. Rafael Dalmau, Barcelona 1969, pàg. 526-534, on entre d'altres aportacions s'hi transcriu íntegrament l'article de l'antic propietari del castell D'ALÓS, Lluís, *El castell de Palau Surroca*, publicat originalment a La Tradició Catalana, any III, full XXV. Armand de Fluvià presenta en aquesta mateixa obra unes genealogies dels senyors dels castells de Palau Surroca (pàg. 532) i de Boadella (pàg. 586, nota 18), des de l'edat mitjana fins als actuals propietaris dels castells. Pels aspectes arquitectònics d'aquests castells, i també de les esglésies medievals del terme de Terrades, vegeu l'apartat corresponent a la vila de Terrades en l'obra de BADIA i HOMS, Joan, *L'Arquitectura Medieval de l'Empordà*, Vol. Iib, Diputació de Girona, 1981. Sobre el santuari de la Salut de Terrades, i el seu fundador, mossèn Felip Olivet, s'han escrit diversos articles. Vegeu, per exemple, PEIX i PARERA, J.M., "El santuario de Nuestra Señora de la Salud", *Revista de Girona*, núm. 39, pàg. 58-61 i núm. 41, pàg. 35-40. Girona 1967.

d'escriptures que reproduïm a l'apèndix d'aquest article. Altra documentació inèdita prové de l'antic Arxiu Comtal de Peralada [ACP], actualment propietat dels marquesos de la Torre, a Palma de Mallorca, de l'arxiu de la Biblioteca del Palau de Peralada [BPP], de l'Arxiu de la Corona d'Aragó [ACA], de l'Arxiu Diocesà de Girona [ADG] i de l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres [AHCF].

2. APUNTS PER A UNA HISTÒRIA DE TERRADES

La menció més reculada de la vila de Terrades la trobem en el testament del clergue Wigó, fill de Witiza, la publicació del qual es féu a l'altar de Sant Pere de Darnius davant el jutge Oruci, del clergue Ató i de diversos sacerdots.⁽⁵⁾ La data d'aquest testament és la del dia 18 de les calendes de juny de l'any 29 del regnat de Lotari, reduïble al 14 de juny de l'any 983. L'original es conserva a l'Arxiu Capitular de Girona i revesteix una extraordinària importància, ja que enumera moltes esglésies i viles empordaneses en una data molt reculada. Transcrivim aquí la primera referència a Terrades:

“Et iussit scripturam donationis fieri ad cenobium Sancti Petri et Sancti Primi qui est iuxta castro Bisulduno de masos duos, quod ille habebat in comitatu Bisuldunense in uilla Terradas, qui fuerunt de Gontemiro et de Atila et de Amendonía cum illorum terras et uineas”.

Aquest document inaugura una llarga sèrie de donacions de masos i terres del terme de Terrades a diversos monestirs –Sant Pere de Besalú en aquest cas– que a poc a poc anirem veient. Més endavant en el mateix document llegim encara:

“Et iussit scripturam donationis facere ad cenobium Sancti Laurenti, qui est situs in Monte Cantennon iuxta ipso faro de ipsa quarta parte de ipso maso qui est in Terradas qui fuit de Senofredo presbitero ab integre de ipsa uinea qui fuit de Teudo”.

Es refereix ara a una donació d'una part d'un mas al cenobi de Sant Llorenç de Sous. Apuntem que ja es fa referència a l'existència de vinyes en el terme de Terrades, un cultiu que resultarà ésser bàsic al llarg dels segles per a l'economia de la vila. Finalment, transcrivim encara un darrer fragment:

“Et ad Mirone episcopo, et ad Ermelde sorore sua, et ad Wilielmo nepote suo et ad Bernardo nepote suo iussit dare omnes alodes suos quod ille habebat in comitatu Bisuldunense in uilla Lerci cum ipsos molinos, uel in ipsa Buata, uel infra termines de Sancta Cecilia in locum, que dicunt ad ipsa Lintescleda siue infra terminum de Uillaredi, uel infra terminum de ipsa ualle Sancti Laurenti, uel in locum que dicunt Sparagaria in cunctisque locis, casas, casalibus, terras cultas uel incultas, uineas, uinealibus cum illorum uerdegaris et arboribus pomiferis fructuosis quam et infructuosis

5. MARTÍ, R. *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*. D'ara endavant apareixerà citat com *Seu*, Fundació Noguera, Barcelona, 1997. Doc. 123. Vegeu també ARNALL, M.J., i PONS, J.M., *L'Esriptura a les terres Gironines, segles IX-XVIII*, Diputació de Girona, 1993, Làmina 11.

omnia et in omnibus ab integre sic iussit cartam donationis facere ad istos suprascriptos homines de istos alodes suprascriptos, qui fuerunt de condam Witzazane ienitori suo et de Aione ienitrice sua .”

Per la situació dels topònims esmentats en aquest fragment –entre Llers i Vilaritg– es fa referència clarament a la parròquia de Santa Cecília de Terrades. El lloc de *Buata*, s’ha volgut identificar amb Les Boades, terme de Pont de Molins,⁽⁶⁾ malgrat que d’altres autors no ho recullin.⁽⁷⁾ Els llocs de *Lintescleda* i *Sparagaria*, però, no s’han pogut identificar. És interessant recalcar que aquests alous esmentats contenien propietats agrícoles, arbres fruiters a més de les vinyes, cosa que confirma l’interès agrari del territori de Terrades a l’edat mitjana.

Una referència al lloc de Terrades i al veïnat de La Guàrdia, del mateix terme, la trobem l’any 1027 en un document de donació de diverses propietats per part del comte Guillem de Besalú, i la seva esposa, a l’església de Sant Genís i Sant Miquel de Besalú, on es llegeix:⁽⁸⁾

“Et est ipse alodius in comitatu Bisuldunense ifra fines vel termines de Caseles vel Ferranovel de Guixano vel in ipsa gardia et in ipsas Terrades, vel infra terminos de Logurciano vel in Felils”.

La referència explícita més reculada a la parròquia de Santa Cecília de Terrades no la trobem fins al segle XI. Concretament, el 15 de febrer del 1059 Trutgarda dóna al seu fill Joan, levita, tres vinyes al terme de Santa Cecília de Terrades, indret de Vall-llonga,⁽⁹⁾ lloc que apareixerà diverses vegades a la documentació medieval. Una segona referència la trobem l’any 1107. En aquest cas, Eha, en el seu testament⁽¹⁰⁾ de 13 d’octubre, dóna “*ad opera Sce. Cecilie de Terrades solido .I. de plata*”

Diverses escriptures del recull documental de Vilabertran ens parlen de donacions al monestir d’alous, masos, béns, cases, feixes i possessions diverses situades al terme de Terrades. Destaquem, en primer lloc, el llegat d’un tal Adelmar Francó, que tenia la seva casa prop de l’església i que en el seu testament de 25 de maig de 1103 llegà, entre d’altres possessions, l’alou de Terrades al monestir de Santa Maria d’Arles, i l’alou de Sant Llorenç de Terrades a la seva germana.⁽¹¹⁾ Sant Llorenç de Terrades fa referència a la capella de Sant Llorenç del castell de Palau Surroca.⁽¹²⁾ Uns anys després, concretament el 19 de

6. *Seu Doc.* 123.

7. BOLÓS, J. i HURTADO, V. *Atlas del Comtat de Besalú. (785-988)*, Rafael Dalmau Editor.

8. PETRUS DE MARCA. *Marca Hispanica, Sive Limes Hispaniarum*. [MARCA] Paris ed. Stephanii Baluzii 1688. Col. 1041.

9. MARQUÈS, J.M., *Esriptures de Santa Maria de Vilabertran (968-1300)*. D’ara endavant apareixerà citada com *Vilabertran*. Monografies Empordaneses, 1. Institut d’Estudis Empordanesos, Figueres 1995, Doc. 26.

10. MARQUÈS, J.M., *El Cartoral de Santa Maria de Roses (Segles X-XIII)*. D’ara endavant apareixerà citat com *Roses*. Institut d’Estudis Catalans. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XXXVII, Barcelona, 1986, Doc. 21.

11. *Vilabertran*. Docs. 275 i 288.

12. BADIA i HOMS, Joan, *L’arquitectura medieval de l’Empordà*. Vol. IIb. Aquest autor, basant-se en consideracions arquitectòniques, data la capella de Sant Llorenç del castell de Palau Surroca, que presenta murs construïts en *opus spicatum*, com originària del segle X, anterior, per tant, al mateix castell, els murs dels quals s’alcen sobre les antigues parets de la capella.

juny del 1110, Bonadona disposa en el seu testament que el seu alou del puig de Terrades serveixi pel convit funerari.⁽¹³⁾ D'altra banda, Bernat de Calabuig ofereix, en el seu testament de 25 de febrer de 1115, a l'església de Calabuig les oliveres que tenia a Terrades.⁽¹⁴⁾ És aquesta la referència més reculada al cultiu de les oliveres que tindria també una gran importància en l'economia de la població de Terrades i que es materialitzaria en el segle XVIII en una extraordinària abundància de trulls. Apuntem, finalment, que en la concòrdia entre el comte d'Empúries Ponç Hug I i Ramon Berenguer III sobre els castells de Ceret i Molins s'esmenten⁽¹⁵⁾ "*ipsas alberguis de terrades ad fevum*".

Entre els personatges vinculats a castells de la comarca que tenien possessions a Terrades hi trobem Arnau de Sant Llorenç, que en el seu testament donà a Vilabertran un alou a Terrades, situat a l'indret de Vallllonga⁽¹⁶⁾ (18 de febrer de 1166) o a Ramon de Sant Llorenç, que vengué el mas que havia tingut Pere Miró a Vallllonga, i del que rebia prestacions el monestir de Vilabertran⁽¹⁷⁾ (15 de novembre de 1172). Trobem, també, a Pere de Llers, que donà al mateix monestir diverses possessions seves de Terrades i Boadella⁽¹⁸⁾ (20 de febrer de 1192), a Berenguer d'Hortal, que cedí les possessions de Terrades –i el mateix castell de l'Hortal– a Ramon de Cornellà⁽¹⁹⁾ (11 de gener de 1203), a Dalmau de Creixell, que cedí a la seva filla Berenguera possessions a Terrades⁽²⁰⁾ (27 de novembre de 1220), i, finalment, a Beatriu d'Hortal, que cedí al seu marit, Pere d'Orriols, possessions a Terrades i el castell de Cabrera⁽²¹⁾ (25 d'agost de 1221).

Un cas a part el forma la família *Terrades*, segurament originària de la vila. Tenim notícies de la família *Terrades*⁽²²⁾ des de l'any 1115, data en la que un document recollit per Montsalvatge ens informa que Ricard de Terrades empenyorà a Dalmau de Montmarí les propietats que tenia a Santa Cecília de Terrades.⁽²³⁾ El 25 de juny de 1165, Pere Bernat féu donació a Santa Maria de Lledó del mas de Bruguer, amb homes i dones, que Santa Maria havia adquirit en penyora de Guillem de Terrades per 130 sous de Girona.⁽²⁴⁾ El Bruguer es quedà sota la senyoria de Lledó, ja que el 5 de juliol de l'any 1239, en un laude arbitral sobre la dècima de Fontfreda i diversos masos propers, disputats entre el Priorat

13. Vilabertran. Doc. 329.

14. Vilabertran. Doc. 383.

15. *Liber Feudorum Maior*. Transcripció de MIQUEL ROSELL, F. Barcelona CSIC (1945).

16. Vilabertran. Doc. 581.

17. Vilabertran. Doc. 597.

18. Vilabertran. Doc. 664.

19. Vilabertran. Doc. 721.

20. MARQUÈS, J.M., *Pergamins de la Mitra (891-1687)*. D'ara endavant apareixerà com *Mitra*. Col·lecció de monografies de l'Institut d'Estudis Gironins, núm. 10. Girona, 1984. Doc. 108.

21. Vilabertran. Doc. 776.

22. Per a un assaig de genealogia de la família *Terrades*, vegeu: MARQUÈS, J.M., "Llinatges medievals de l'Empordà", *AIEA* Vol. 28, Figueres (1995), pàg. 87-117.

23. MONSATVATJE, X., *Notícies històriques*. Vol XVIII. D'ara endavant apareixerà com *Montsalvatje*.

24. MARQUÈS, J.M., "Documents de Sta. Maria de Lledó, anteriors al S. XIV, conservats a l'Arxiu Diocesà de Girona", *AIEA* Vol. 22, Figueres (1989). pàg. 271-291.

de Lledó i Ermessenda de Sant Llorenç, s'esmenta⁽²⁵⁾ al “*manso de Brugario qui est in parochia sancte Cecilie de Terradis*”, i, segons un altre document, també recollit per Pere Vayreda, aquest cop, però del segle XVIII, llegim⁽²⁶⁾ que “*Fa lo mas Bruguer de Terrades de cens 5 ss*”. El 9 de juny de 1210, Guillem de Terrades cedí al seu cosí Bernat de Palau la seva casa de Terrades, i al monestir de Vilabertran el mas de Joan Burgués.⁽²⁷⁾ Quant a la família Palau, deixem constància de la làpida sepulcral que hi havia a la façana de la derruïda església de Santa Cecília de Terrades, que fou transcrita per Villanueva, on hi constava l'enterrament de Bernat de Palau (5 de març de 1286) i la seva esposa Geraldina de Cornellà. Pocs anys després, concretament el 10 d'abril de 1289, trobem a l'hereu de Bernat de Palau, de Terrades, que tenia en feu un terç del delme de Vilanant, en nom de Bernat de Soler, que en feia reconeixement al bisbe de Girona.⁽²⁸⁾

Quant a les qüestions jurisdiccionals, res fa pensar que la vila de Terrades s'integrés en els dominis monacals de Sant Martí de les Escalles ni en els d'altres monestirs propers. Tampoc pertanyia als dominis de la casa de Llers, que tenien la senyoria del castell de Sant Llorenç de la Muga, a més del de Llers. El cert és que al final del segle XIII la jurisdicció de la parròquia de Santa Cecília de Terrades pertanyia al rei Jaume I i que l'any 1264 hi havia un batlle a la població.⁽²⁹⁾

Quant als drets de l'església, el 9 d'agost del 1219 Guillem de Cervià reconeixia tenir per al bisbe el delme de Terrades.⁽³⁰⁾ Pocs anys després, el delme es trobava dividit: El 31 de maig de 1229, Ramon d'Olives reconeixia tenir per al bisbe dues parts del delme de Terrades,⁽³¹⁾ i el 23 de setembre de l'any 1261, Arnau Roig, de Llers, donava al seu fill Pere la meitat del delme de Terrades.⁽³²⁾ El delme de Boadella, de la parròquia de Terrades, el tenia Ramon de Vilamarí,⁽³³⁾ qui prestava homenatge al bisbe el primer de maig de l'any 1315. La vinculació de la família Vilamarí amb Boadella ve ja del segle XIII, quan Arnau de Navata, senyor de Peralada, el 23 de maig del 1242 prestà homenatge al bisbe de Girona per raó dels masos de Ramon de Palomer, Deusalvet de Palomer i Bernat Roig, situats a la vila de Boadella, parròquia de Santa Cecília de Terrades, per venda que li havia fet el cavaller Guillem de Vilamarí.⁽³⁴⁾ Recordem, també, la vinculació entre els Vilamarí de Boadella i l'almirall Bernat de Vilamarí.⁽³⁵⁾

25. VAYREDA i OLIVAS, P., *El priorat de Lladó i les seves filials*. Biblioteca Balmes. Barcelona 1931. Doc. 31. D'ara endavant apareixerà citat com *Lladó*.

26. *Lladó*. Doc. 69.

27. *Vilabertran*. Doc. 737.

28. MARQUÈS, J.M., *Cartoral, dit de Carlemany, del bisbe de Girona (s. IX-XIV)*. 2 Vol. Fundació Noguera. Col·lecció Diplomataris, Barcelona 1993, Doc. 515. D'ara endavant apareixerà citat com *Carlemany*.

29. *Vilabertran*. Doc. 874. Signa el document “*Bernardi de Ullina de Terradis, baiulus qui hoc firmo*”

30. *Mitra*. Doc. 104.

31. *Carlemany*. Doc. 437.

32. *Mitra*. Doc. 245.

33. *Mitra*. Doc. 682. *Carlemany*. Doc. 550.

34. *Carlemany*. Doc. 463.

35. TORRENT ORRI, R., “El Almirante Bernardo de Vilamarí I”, *Revista de Girona*, núm. 4, pàg. 57 (1958) i núm. 5, pàg. 39 (1958). Aquest autor fa una revisió dels orígens del llinatge Vilamarí, vinculats a la població del mateix nom del terme de Vilademuls, llinatge al que pertanyen el bisbe de Girona Bernat de Vilamarí, mort a Vienne el 1311 de viatge cap al concili convocat pel papa Climent V, i l'almirall Bernat de Vilamarí, conseller del rei Alfons el Magnànim.

Terrades i l'església de Santa Cecília a principis del segle XX. Detall d'una antiga postal de L. Roisin.

El 6 de les calendes d'abril de 1272 la vila de Terrades passà a mans de la poderosa família dels vescomtes de Rocabertí, en una permuta entre l'infant Pere, fill de Jaume I, i Dalmau, fill del vescomte Jofre de Rocabertí.⁽³⁶⁾ Bàsicament, l'infant Pere cedia els castells de Navata, Sant Llorenç de la Muga, Vilademuls i Bassagoda, junt amb la jurisdicció sobre diverses viles –entre elles, Albanyà i Terrades–, i rebia a canvi el castell i la vila de Torroella de Montgrí. Terrades, però, no anava dins dels dominis del castell de Sant Llorenç de la Muga, que abastava les parròquies de la vila de Sant Llorenç de la Muga, Sant Pere d'Albanyà, Sant Feliu de Carbonils, Sant Bartomeu de Pincaró i Sant Miquel de Bassagoda. Terrades apareix en un punt diferenciat de la permuta:⁽³⁷⁾

“ITEM damus vobis et vestris et permutamus per nos et nostros heredes in concambiu propredicto omnes justicias civiles et criminalis et omne merum imperium quascunque et quodcunque dominis Rex Pater noster et nos

36. Arxiu de la Corona d'Aragó. [ACA]. Cancelleria. Registres. Jaume I, núm. 2101.

37. Diversos autors esmenten en aquesta permuta del 1272 un suposat *castell de Terrades*. Una lectura atenta del document ens fa veure que només es parla de la *parròquia de Santa Cecília de Terrades* sense cap referència a aquest pretès castell. Vegeu per exemple *Els Castells catalans*, Vol. II.

accipimus et accipere debemus aliquo jure vel ratione in parrochys Sancti Juliano de Lercio et Sancte Cicilie de Terradis ita tamen que justicias et merum imperium predicta parrochia Sancta Cicilie de Terradis et de eius terminis...”

Pocs anys després, essent ja Dalmau vescomte de Rocabertí, Sant Llorenç de la Muga i els castells i les viles del seu entorn –Terrades entre elles– se separaren del domini directe dels vescomtes. El document de separació es conserva a l’antic Arxiu Comtal de Peralada,⁽³⁸⁾ actualment a Palma de Mallorca, i ha estat molt poc divulgat. Fins i tot cronistes de la pròpia família, com Diego de Rocabertí,⁽³⁹⁾ o molt vinculats a aquesta, com Joseph Dromedari,⁽⁴⁰⁾ el desconexarien, i per aquest motiu s’imaginaren tota una fantasiosa història –enormement divulgada– entorn d’un pretès ancestral domini dels vescomtes de Fenollet sobre el castell de Sant Llorenç de la Muga. I el més important, quan el vàrem presentar en un treball anterior sobre Sant Llorenç de la Muga⁽⁴¹⁾ no coneixíem encara algunes de les circumstàncies que l’envolten. Es tracta d’una escriptura de 3 de gener de 1288 per la qual Dalmau, vescomte de Rocabertí i senyor de Peralada, dona al noble Dalmau, fill de la senyora Blanca de Fenollet, filla d’Hug de Sexac, difunt, vescomte de Fenollet, en franc alou el castell de Sant Llorenç de la Muga, el castell o roca de Bassagoda, el castell o força de Darnius i els drets i dominis sobre les parròquies de Sant Llorenç de la Muga, Sant Pere d’Albanyà, Sant Feliu de Carbonils, Sant Bartomeu de Pincaró, Sant Miquel de Bassagoda, Darnius i Santa Cecília de Terrades.

Quines són les circumstàncies noves d’aquest document? D’entrada ens crida l’atenció que el beneficiari s’indiqui com *Dalmau, fill de Blanca de Fenollet*, quan en posteriors documents el trobarem com *Dalmau de Rocabertí, fill de Dalmau de Rocabertí*. Segons les cròniques,⁽⁴²⁾ Blanca de Fenollet fou la segona esposa del vescomte Dalmau, mare de l’esmentat Dalmau i del seu germà petit Ponç (ambdós posseïdors posteriors de la baronia de Sant Llorenç). La realitat, però, és que Dalmau no estava casat amb Blanca de Fenollet i, per tant, Dalmau seria un fill bastard. Ho deduïm d’un interessant document, amb data de 16 d’octubre de 1281, en el qual el bisbe de Girona excomunica –entre d’altres nobles– Dalmau de Rocabertí per haver deixat la seva esposa i viure amb Blanca de Fenollet.⁽⁴³⁾

38. BAIG i ALEU, M., “L’arxiu comtal de Peralada. Notes per a la seva història”. *AIEA*, vol. 29, Figueres (1996), pàg. 305-340.

39. ROCABERTI Y DE PAU, Diego de, *Genealogia de la Casa Rocaberti. Sacada de Papeles autenticos y de aprovados Autores Çurita y otros Historiadores. Año 1628*. Manuscrit conservat a la Biblioteca del Palau de Peralada.

40. DROMEDARI, J., *Árbol genealógico de la casa de los vizcondes de Rocabertí por la gracia de Dios, condes de Perelada, Marqués de Anglesola*, Gènova, Franciscus Castagnola.

41. BAIG i ALEU, M., “San Lorenzo de la Muga. Notas históricas”. *AIEA*, Figueres (1972-73), pàg. 79-175.

42. DE FLUVIÀ, A., *Els primitius comtats i vescomtats de Catalunya. Cronologia de comtes i vescomtes*, Biblioteca Universitària, 11, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1989.

43. *Mitra*. Doc. 378.

Uns anys després, el 7 d'octubre del 1314, Dalmau, fill de Dalmau de Rocabertí, rendeix ja homenatge al rei per la jurisdicció de Terrades.⁽⁴⁴⁾ El 13 de maig del 1319 és, però, Ponç de Rocabertí qui presta ja homenatge al rei per la possessió de la potestat de l'administració de justícia, civil i criminal i mer imperi, a la parròquia de Santa Cecília de Terrades.⁽⁴⁵⁾ A la mort de Ponç de Rocabertí totes les possessions dels *Rocabertí de Sant Llorenç* –entre elles la vila de Terrades– retornaren a la branca vescomtal dels Rocabertí.

Els autors de l'obra *Els Castells Catalans* consultaren documentació diversa a l'arxiu del castell de Palau Surroca.⁽⁴⁶⁾ Entre aquesta documentació, ressalten una venda del castell de Palau Surroca, per part del vescomte de Rocabertí, a Berenguer Surroca, datada del 22 d'octubre del 1359. Aquesta venda es complementà pocs anys després, amb la facultat de l'administració de justícia. En efecte, hem trobat que el 28 de maig de 1361, Dalmau de Rocabertí, vescomte, segregà del territori de la parròquia de Santa Cecília de Terrades la part corresponent als dominis del castell de Palau Surroca, i féu donació a Berenguer de Palau de la jurisdicció civil i criminal –excepte els casos de pena de mort i mutilació de membres– de tots aquests territoris, amb el consentiment del Rei.⁽⁴⁷⁾ D'aquesta manera, els senyors del castell de Palau Surroca –i els seus successors– adquiriren la facultat de l'administració de justícia als seus dominis.

Hinojosa publicà l'any 1905 la seva obra pionera sobre el règim senyorial a Catalunya.⁽⁴⁸⁾ Per a la confecció d'aquesta, consultà documentació medieval conservada en diversos arxius públics i privats. Entre aquests darrers arxius visità el del marquès de Dou, propietari del castell de Palau Surroca.⁽⁴⁹⁾ En aquest arxiu, al que farem referència més endavant per raó d'altres documents, Hinojosa consultà dos manuals de capbreus del segle XIV. El primer, del 1321, és un capbreu de Boadella i el segon, del 1324, un capbreu de Palau i Terrades. Hinojosa aporta referències de 7 anotacions d'aquests capbreus, que, a manca de poder consultar els originals, anotem tot seguit. Del *Capbreu de Boadella* anotà un reconeixement de domini fet a Ramon de Vilamarí per Arnau de Palau pel capmàs de Palau, de Boadella, i el reconeixement de domini fet al senyor de la fortalesa de Boadella per A. Sert, home propi. Del *Capbreu de Palau i Terrades* anotà el reconeixement de la borda de cadira per Berenguela, muller de Llorenç de Terrades; el reconeixement d'un mas a Terrades per Perpinyà Sasserra, home propi de Ramon de Vilamarí i Guillem de Palau; el reconeixement com a home propi

44. ACA. Reial Patrimoni. *Libro de enajenaciones del real patrimonio*. Santa Cecília de Terrades. Document 2.

45. ACA. Reial Patrimoni. *Libro ...* Santa Cecília de Terrades. Document 3.

46. *Els Castells Catalans*. Vol II. Ed. Rafael Dalmau. Malauradament, en les nostres visites a l'arxiu del castell de Palau Surroca no hem tingut ocasió de comprovar aquestes cites documentals.

47. ACA. Reial Patrimoni. *Libro ...* Santa Cecília de Terrades. Document 4.

48. HINOJOSA, E. de, *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la edad media*, Madrid, Librería General de Victoriano Suárez, 1905.

49. Hinojosa visità l'arxiu del marquès de Dou a Barcelona. Actualment, almenys una part de l'arxiu es conserva al mateix castell de Palau Surroca.

del senyor de Terrades per Guillem de Puigbrató; una prestació del mas Sasserra pel Batlle: *baiulo unam migeriam orde* i que Castelló Riera es confessà home propi i sòlid de Berenguer de Palau. D'altres documents del mateix arxiu, Hinojosa apuntà, també, que l'any 1365, Berenguer de Roca, en nom de la seva muller Ermessenda, absolgué Francesca de Canderich i que l'any 1372 Guillerma, muller de Guillem Castelló de Puig de Palau, es declarà dona sòlida de Ramon de Palau.

L'any 1456 Jofre, vescomte de Rocabertí, vengué, *a carta de gràcia*, és a dir, mantenint el dret de retrovenda, el lloc de Terrades a Joan Pere de Biure,⁽⁵⁰⁾ senyor de Sant Jordi Desvalls, de la família dels *Biure* de l'Empordà, originària del castell de Biure de Queixàs.⁽⁵¹⁾ Dos anys després, concretament el 14 de febrer de 1458, Guillem de Biure⁽⁵²⁾ reconeixia tenir, en nom del rei, la jurisdicció d'una part del terme de la parròquia de Santa Cecília de Terrades. L'altra part, la corresponent al terme del castell de Palau Surroca, la declarava posseir Joan Jofre Sarroca.⁽⁵³⁾ El 23 d'octubre de 1460 Guillem de Biure pagava el foriscapi corresponent al canvi en la senyoria de Terrades.⁽⁵⁴⁾ L'any 1487, en els capítols matrimonials entre Alemany d'Alemanya i Isabel de Biure, filla de Joan Pere de Biure, aquest darrer li donà el lloc de Terrades, especificant, però, que pertanyia al vescomtat de Rocabertí.⁽⁵⁵⁾

El 15 de maig de l'any 1483 el vescomte Felip Dalmau de Rocabertí, fill de Jofre de Rocabertí, cedí la senyoria de la baronia de Sant Llorenç de la Muga al seu germà Pere.⁽⁵⁶⁾ En l'acta de cessió hi llegim:⁽⁵⁷⁾

“Ítem, es concordat que lo dit señor vezcompte dona en la forma que damunt al dit noble señor don Pedro lo loch de Terrades ab son terme he jurisdicció civil he criminal mer e mig imperi ab los carrechs que vuy esta.”

Aquesta cessió és compatible amb la venda del 1456, ja que només ens indica la pertinença de Terrades a la baronia de Sant Llorenç, malgrat que la senyoria directa la tinguessin els Biure, feudataris dels Rocabertí. Uns pocs anys després, concretament el 22 de juliol de 1498, es pactava la revenda del lloc de Terrades, per part de la casa de Biure a Elionor i Guillem Ramon de Rocabertí.⁽⁵⁸⁾ El 15 de març de 1502, Joan de Biure executà, finalment, aquesta revenda. Guillem Ramon era germà del vescomte Felip Dalmau i de Pere de Rocabertí, qui, en retirar-se a un convent, li havia cedit la baronia. En el moment de la revenda de la vila de Terrades, l'any 1498, Guillem Ramon estava casat amb

50. Arxiu Comtal de Peralada [ACP]. Lligall XXIX, n. 661. *“Instruments de que se pretén inferir la distinció de la baronia de Sant Llorenç al Bescomtat de Rocabertí”*

51. BAIG, M. i BOSCH, S., *El Castell de Biure de Queixàs, origen del llinatge dels Biure de l'Empordà*. AIEA, vol. 24, Figueres (1991), pàg. 173-205.

52. ACA. Reial Patrimoni. *Libro ...* Santa Cecília de Terrades. Document 6.

53. ACA. Reial Patrimoni. *Libro ...* Santa Cecília de Terrades. Document 5.

54. ACA. Reial Patrimoni. *Libro ...* Santa Cecília de Terrades. Document 7.

55. ACP. Lligall XXIX n 661. *“Instruments...”*

56. Per a tots els detalls d'aquest complicat procés vegeu BAIG i ALEU, M., “San Lorenzo de la Muga. Notas históricas”. AIEA, Figueres (1972-73), pàg. 79-175.

57. ACP. Lligall XXIX, n. 647.

58. ACP. Lligall XXIX, n. 661.

Façana de l'església parroquial de Santa Cecília de Terrades. Fotografia de l'any 1916, abans de la seva destrucció. (Foto Institut Amatller d'Art Hispànic, Arxiu Mas).

dona Elionor de Pau. Aquest darrer canvi en l'administració de justícia en el terme de Santa Cecília de Terrades, ocasionat per la revenda als Rocabertí, quedà reflectit el 15 de març de 1502 en la documentació del reial patrimoni.⁽⁵⁹⁾

Des del 1498 la vila de Terrades seguí per sempre més unida a la baronia de Sant Llorenç de la Muga. Recordem, només, que la branca dels Rocabertí de Sant Llorenç, s'extingí amb la mort el 1562 de Llorenç de Rocabertí, nét de Guillem Ramon. A la seva mort la baronia retornà al domini directe dels vescomtes de Rocabertí, no sense l'oposició d'altres famílies emparentades que reclamaren judicialment la senyoria en una successió de processos que acabà l'any 1672 –més de cent anys després– amb la confirmació definitiva de la senyoria dels vescomtes de Rocabertí sobre la baronia. Entre tant, concretament el 19 de novembre de 1658, en ple procés judicial per a la senyoria de la baronia de Sant Llorenç, la vila de Terrades visqué un curiós episodi d'assemblea popular. Transcrivim el fragment⁽⁶⁰⁾ en què s'esmenten els veïns de Terrades congregats a la plaça de la vila, on hi trobem tota una sèrie de noms de famílies i masos que aniran apareixent repetidament en la documentació que presentem en aquest treball.

59. ACA. Reial Patrimoni. *Libro ...* Santa Cecília de Terrades. Document 8.

60. ACP. Lligall XXIX, n. 659.

“La Universitat y singulars persones del lloch de Terrades convocats y congregats en la plaça publica y major de dit lloch de Terrades ahont per semblants y altres negocis se acostuman de convocar y congrega en la qual convocació y congregacio han intervingut y son presents Salvi Gorgot, consol major y aportant veus de batlle; Montserrat Porvorell, Pere Joan Planes, Francesch Cassanya, Francesc Quera, concellers del concell estant Joan Pons, Josep Arbrosar, Antoni Boxaro, Joseph Pen, Onofre Pons, Josep Fabrega, Joan Graner, Antoni Riera, Pere Pau Gibernau, Jaume Pons, Montserrat Coll, Quirch Pons, Pere Vallusella, Sebastia Vila, Jaume Bruguer, Quirch Riera, Josep Sala, tots del concell general de dita Universitat y singulars persones del lloch de Terrades”.

En aquesta assemblea s'intentà gestar un conveni per resoldre el conflicte de la possessió de la baronia de Sant Llorenç, oferint-la a un dels pretendents, Francesc d'Ardena, cosa que finalment resultà estèril. La vinculació de la senyoria de Terrades amb els vescomtes de Rocabertí s'ha mantingut fins als nostres dies.

3. L'ESGLÉSIA I LA NOTARIA DE TERRADES

En paraules de Joan Badia i Homs,⁽⁶¹⁾ fent referència a la voladura del temple, convertit en polvorí, el febrer del 1939, *“la destrucció de l'església parroquial de Terrades ha significat, al nostre entendre, la pèrdua més important del patrimoni arquitectònic de l'Empordà en l'esmentada guerra”*. Les fotografies que acompanyen aquest article ens permeten fer-nos una idea aproximada de com era aquell temple romànic, de tres naus amb tres absis i planta basilical. La primera ens mostra l'aspecte exterior de la fàbrica del temple, situat a un extrem del nucli habitat. L'estructura en tres naus i tres absis s'hi aprecia amb claredat. Botet i Sisó⁽⁶²⁾ publicà una fotografia semblant a la seva *Geografia*. La segona fotografia, datada del 1916, ens mostra la façana del temple, molt austera, amb una portada dovellada molt simple. S'hi pot apreciar molt bé l'aparell constructiu, en carreus, que Badia intuïa ja a partir de la fotografia de Botet i Sisó. Les dues obertures es corresponen, també, a un romànic tardà. S'hi pot apreciar, a l'esquerra de l'entrada, la làpida sepulcral de la família Palau, ja esmentada anteriorment. La tercera fotografia, de la mateixa data, ens mostra l'interior de l'església. Hi podem apreciar la volta de canó, lleugerament apuntada, corresponent-se, també, amb la datació del segle XIII proposada per Badia. Malauradament, l'interior, completament enguixat, no deixa veure l'aparell constructiu de la nau. Per

61. BADIA i HOMS, Joan, *L'arquitectura medieval de l'Empordà*, Vol. IIb, Diputació de Girona, 1981.

62. BOTET i SISÓ, J., *La província de Gerona*, Ed. Martin, (Sense data). Per un estudi de les il·lustracions d'aquesta obra vegeu: BAIG i ALEU, M., “Joaquim Botet i Sisó i les il·lustracions del volum Província de Gerona”. *Revista de Girona*, 210, Girona (2002), pàg. 42-47.

contra, l'altar major de tradició barroca, amb sis nínxols amb imatges esculpides, es pot veure perfectament. La imatge central és la de Santa Cecília. La superior, però, correspon a un Sagrat Cor de Jesús, cosa que possiblement suggereixi una data força tardana al conjunt del retaule.

A l'Arxiu Diocesà de Girona hem trobat diverses dades sobre la fundació de beneficis a la parròquia de Terrades.⁽⁶³⁾ Les resumim tot seguit, ja que trobarem moltes referències a aquests beneficis en l'estudi de les escriptures de l'*Inventari de Palau Surroca*. Hi trobem, corresponent als anys 1313 i 1315, la dotació d'un benefici a la parròquia de Santa Cecília per part de Pere Polvorell, domer de Terrades.⁽⁶⁴⁾ Uns anys després, concretament el 1338, els confreres de Sant Joan Baptista dotaren un benefici a l'església parroquial.⁽⁶⁵⁾ Una nova dotació, aquest cop sota l'advocació de Sant Joan Evangelista,⁽⁶⁶⁾ la trobem amb data de 1487. Finalment, trobem que Jaume Gorgot i Polvorell, pagès de Terrades, augmentà en 100 lliures el benefici de Sant Joan de la notaria,⁽⁶⁷⁾ de la parròquia de Terrades, l'any 1772. Aquesta curiosa denominació fa referència al benefici fundat per Pere Polvorell, sota l'advocació de Sant Joan, i que se l'anomenava *de la notaria* per diferenciar-lo dels beneficis de Sant Joan Baptista i Sant Joan Evangelista, tot tenint en compte la vinculació de la família Polvorell amb la notaria de Terrades, com veurem tot seguit. La separació dels tres beneficis la podem veure més clarament a partir de la documentació dels expedients sobre dret de patronat, del mateix arxiu.⁽⁶⁸⁾ Efectivament, l'any 1720 Narcís Muní, domer de Terrades, ostentava el benefici de Sant Joan Baptista,⁽⁶⁹⁾ i, simultàniament, Narcís Pelagés, també domer de Terrades, ostentava el de Sant Joan Evangelista.⁽⁷⁰⁾ Uns anys després, concretament el 1741, Geroni Gorgot, clergue, tenia el benefici de Sant Joan de la notaria.⁽⁷¹⁾

Per completar aquestes dades de beneficis a Terrades, apuntem que a la capella de Sant Llorenç, del castell de Palau Surroca, hi havia el benefici de Sant Llorenç, presentat pels senyors del castell.⁽⁷²⁾ L'any 1711 el posseïa Francesc Barlanda, beneficiat de Sant Feliu de Girona, presentat per Antoni Croses, senyor del castell; l'any 1729 el posseïa Antoni Closes, clergue, presentat per Maria Teresa Croses, senyora del castell; i el 1788 el tenia Pere Bonal Vila i Olivet, estudiant de Terrades, presentat per Ignasi de Dou i de Bassols i Gaietana Taiadella i Croses, propietaris del castell de Palau Surroca.

63. Arxiu Diocesà de Girona [ADG]. Dotaties de Benficis. [DB]. Vegeu l'inventari redactat per J.M. Marquès. Girona 1987.

64. ADG, DB. Expedient núm. 214.

65. ADG, DB. Expedient núm. 215.

66. ADG, DB. Expedient núm. 105.

67. ADG, DB. Expedient núm. 1221.

68. Arxiu Diocesà de Girona [ADG]. Expedients sobre dret de patronat. [EDP]. Vegeu l'inventari redactat per J.M. Marquès. Girona 1994.

69. ADG, DEP. Expedient núm. 1216.

70. ADG, DEP. Expedient núm. 1217.

71. ADG, DEP. Expedient núm. 1218.

72. ADG, DEP. Expedient núm. 1219.

Finalment, el darrer benefici documentat en aquesta sèrie d'expedients és el de Santa Magdalena, que tenia l'any 1740 Vicenç Bonacasa, domer de Terrades, i que estava presentat pels seus pabordes.⁽⁷³⁾

Centrant-nos ara ja en la notaria de la vila de Terrades, la referència més reculada que hem trobat publicada on se la menciona, apareix en la col·lecció documental dels *Pergamins de la Mitra*⁽⁷⁴⁾ i es remunta a principis del segle XIV. El document, que porta data de 26 de novembre de 1315, està signat pel notari Ramon Polvorell, de Terrades. Es tracta d'una carta partida, de 22 x 26 cm per la qual Guillerma d'Avinyó, vídua de Bernat d'Avinyó, reconeixia tenir per Bernat de Closa, cavaller, la meitat del delme de la parròquia de Sant Miquel de Solans. Ignorem per quina raó realitzà aquesta acta el notari Polvorell de Terrades, ja que fa referència al delme de Sant Miquel de Solans, del terme de la Jonquera, i un dels atorgants, Guillerma d'Avinyó, vídua de Bernat d'Avinyó, era del poble de Biure d'Empordà.⁽⁷⁵⁾

Un document transcrit per Miquel Golobardes en el seu estudi sobre *El Sepulcre de Peralada*⁽⁷⁶⁾ ens dóna més dades d'aquest notari de Terrades. En efecte, un pergamí datat el 8 de setembre del 1337 porta com a signatura:

“*Sig (signo) num Raimundi Pulverelli, publici notarii de Terradis qui hoc scribi fecit, et clausit*”.

El document que porta aquesta signatura fa referència a la *Salvetat del Sant Sepulcre* de Terrades a la que dedicarem un capítol en aquest mateix estudi. Un altre document esmentat en l'obra de Golobardes ens suggereix una llarga vinculació de la família *Polvorell* amb la vila de Terrades. Així, ja el 6 de juny del 1265, un tal *Berenguer Polvorell*, de Terrades, signà com a testimoni en un establiment del Sant Sepulcre.⁽⁷⁷⁾ D'altra banda, trobem en un document de la canònica de Vilabertran⁽⁷⁸⁾ una nova referència documental a *Berenguer Polvorell*. Efectivament, segons aquest document, el 24 d'abril de 1260 *Arnau*, abat de Vilabertran, reduí els censos a *Berenguer Polvorell*, de Terrades, per raó de la seva heretat.

A principis del segle XVII, era diaca de Sant Llorenç de la Muga *Jordi Gibernau*, natural de Terrades. Mossèn Gibernau es preocupà per l'administració dels béns associats al seu benefici –que anomenava benefici del *diaconil*– i veient que s'havien produït moltes disputes i problemes per reclamacions sobre algunes de les seves propietats, decidí investigar directament en els protocols notariais que es conservaven a les notaries de Sant Llorenç i Terrades. De forma perfectament sistemàtica, mossèn Gibernau anotà en uns quaderns, any per any, i des dels primers volums que s'hi

73. ADG, DEP. Expedient núm. 1220.

74. *Mitra*. Doc. 687

75. Aquest document ha estat analitzat en l'article de BAIG i ALEU, M., “Biure d'Empordà, Josep de Masdevall i Sant Lluís dels Reials Lliuraments”, *AIEA*, Vol. 23, Figueres (1990), pàg. 77-117.

76. GOLOBARDES VILA, M., *El Sepulcre de Peralada*. A partir d'ara apareixerà citat com *Sepulcre*. Ediciones de la Biblioteca del Palacio de Peralada, 1955, Doc. XVI.

77. *Sepulcre*. Doc. VII.

78. *Vilabertran*, Doc. 858.

Interior de l'església parroquial de Santa Cecília de Terrades. Fotografia de l'any 1916, abans de la seva destrucció. (Foto Institut Amatller d'Art Hispànic, Arxiu Mas).

conservaven, el sumari de totes les escriptures que tenien o podien tenir alguna relació amb propietats eclesiàstiques. Els volums que confeccionà, un pel segle XIV, un altre pel segle XV, i un tercer pel segle XVI, porten com a títol *Escrituras y cosas varias referentes a las parroquias de San Lorenzo de la Muga, Terrades y Boadella*. Aquest títol, però, no reflecteix correctament el seu contingut i és clarament posterior a l'escriptura dels inventaris, que no porta cap mena d'introducció ni comentari i, per aquest motiu, hem optat per

atorgar-li el títol d'*Inventari de Palau Surroca*, tot recordant el lloc on s'ha conservat.⁽⁷⁹⁾ Hem pogut descobrir l'autor de l'*Inventari*, perquè en un moment donat, comentant una escriptura, el transcriptor no es pot estar d'apuntar.⁽⁸⁰⁾

“Empero vuy, any 1609, jo, Geordi Gibernau, prevera de Sanct Lorens, obtenint i servint lo diaconil ha alguns doze anys, sercant ab gran diligencia tots los dits dotze anys he trobat com ses fet conforme ho poran veure nos successors ab es present libre.”

En una altra ocasió, comentant unes escriptures referents al mas Vilar, que pertanyia al benefici del *diaconil* de Sant Llorenç de la Muga, l'autor explica.⁽⁸¹⁾

“Est espai dex per poder alargar algunes paraulas del dalt dit mas Vilar, dret senyor lo meu benefici del diaconil de Sanct Lorens, de mi, Geordi Gibernau, natural de Terrades i fahedor del present libre per conservament de l'isglésia de Sanct Lorens i de la renda d'ella, de totas coses pies.”

Mossèn Gibernau intercala al llarg de l'*Inventari* dades de la seva experiència personal com a beneficiat de l'església de Sant Llorenç de la Muga. Així, per exemple, referint-se a un aniversari perpetu explica que:⁽⁸²⁾

“...de la qual oblatio, jo, Geordi Gibernau, ne rebuda ma part per alguna vegada que mi so trobat, de mans del pubil Gorgot i ma aportia oblatio de pa vi i lum.”

Com a detall personal, però, veiem el que anota en el full corresponent a l'any 1561, entre els resums de les escriptures d'aquell any.⁽⁸³⁾

“Jo, Geordi Gibernau, prevera de Sanct Lorens, obtenint i servint lo diaconil fahedor del present libre, natural de Terrades, nasqui ha 26 de maig d'est any sus dit.”

L'interès de l'*Inventari* és molt més gran del que podria fer pensar pel fet de referir-se només a propietats eclesiàstiques. Recordem que en aquells anys eren moltes les propietats que pagaven algun tipus de cens o dret a l'Església i que en la descripció dels documents hi apareixen esmentats molts detalls, com els límits de la propietat, que ens parlen de masos,⁽⁸⁴⁾ carrers, castells, fonts, camins, persones o famílies que han fet donacions, conflictes amb propietats veïnes etc. En el cas de Terrades, en haver-se perdut completament els manuals de la seva notaria, aquestes anotacions constitueixen un testimoni únic de l'estructura de la propietat des del final de

79. Es conserva a l'arxiu particular dels marquesos de Dou al mateix castell de Palau Surroca. Document en tres plecs sense classificar.

80. Vegeu l'apèndix, any 1554.

81. Vegeu l'apèndix, any 1326.

82. Vegeu l'apèndix, any 1466.

83. Vegeu l'apèndix, any 1561.

84. L'extraordinari interès de la documentació referida als masos i al món rural en general per a la reconstrucció de la història es fa palès en obres com l'editada per CONGOST, Rosa i TO, Lluís, *“Homes, Masos, Història. La Catalunya del Nord-Est (Segles XI-XX)”*, (HMH), Biblioteca Abat Oliva, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999 o en la TERRADAS, Ignasi, *“El món històric de les masies”*, Ed. Curial, Barcelona, 1984.

l'edat mitjana. Apuntem, abans de passar a l'anàlisi més detallada de l'*Inventari*, que l'any 1313 trobem la primera referència a la notaria de Terrades en els documents de l'*Inventari*:

“En est any sus dit, ha 11 de las calendas d'octubre, rebuda per Ramon Polvarel substituït per Pera Polvarel, notari de Terrades, és la dotalia del benefici de Sanct Juan Batista, fundat en l'isglésia de Terrades en dit altar de Sanct Juan Batista i Evangelista per los confreres i pabordres de dita confraria fundat, que diu: si vagara dit benefici, sia presentat per dits confreres o pabordras de dita confraria an algun clergue, confrare i fill de confrare, ab que dintra un any sia als sagrats ordens, i si nos troba algun fill de confrare idoneo, sia presentat an algun clergue idoneo fill de la parròquia de Terrades, ab que dintra un any sia als sagrats ordens, i si nos troba fill de Terrades idoneo ni confrare ni fill de confrare, sia presentat per los damon dits confreres o procuradors an algun idoneo dintra 30 dies, altrament serà presentador lo bisba de Girona o son vicari.”

Aquesta cita ens avança, doncs, uns anys la presència de notari a Terrades i ens insinua l'existència d'una nissaga *Polvorell*, notaris, ja que ens parla de *Ramon i Pere Polvorell*. Com veurem més endavant, en comentar d'altres documents que fan referència a aquest mateix benefici de Sant Joan de Terrades, fou la mateixa família *Polvorell* la fundadora del benefici que s'anomenaria també, per raons òbvies, *benefici de la notaria*. Deixem constància, de passada, que ens situa un altar dedicat a Sant Joan Baptista a la mateixa església de Santa Cecília de Terrades a principis del segle XIV. Com fou habitual en els beneficis eclesiàstics, la dotalia del benefici de Sant Joan de Terrades donà preferència als joves capellans fills de la vila de Terrades.

Hem de fer constar que el gruix de les anotacions de l'*Inventari* es refereix a propietats de la comunitat de preveres de Sant Llorenç de la Muga, l'estudi de les quals està encara en preparació.⁽⁸⁵⁾ En el present article ens hem centrat en l'estudi de la documentació de la notaria de Terrades, d'un volum considerablement més reduït, però amb l'interès afegit de la pèrdua de la totalitat dels seus originals.

4. LES PROPIETATS DE L'ESGLÉSIA, SEGONS L'INVENTARI

Analitzarem en aquest capítol les referències que apareixen a l'*Inventari* que corresponen a documents procedents de la notaria de Terrades, així com les diverses acotacions corresponents a documents de la notaria de Sant Llorenç de la Muga que fan referència, però, a propietats situades en el terme de la vila de Terrades. La transcripció completa es pot consultar a l'apèndix documental, al final d'aquest estudi, limitant-nos aquí a la transcripció

85. BAIG i ALEU, M., *La vila de Sant Llorenç de la Muga a l'edat mitjana*, en preparació.

comentada de breus fragments.⁽⁸⁶⁾ Recordem, abans de passar a l'anàlisi detallada dels documents, que aquest inventari fou redactat per mossèn Gibernau, natural de Terrades, però prevere de Sant Llorenç de la Muga, amb la intenció de poder recuperar els censos perduts del seu benefici, anomenat del *diaconil*, durant la primera dècada del segle XVII. No ens han de sorprendre, doncs, els durs comentaris que fa sobre alguns emfiteutes que segons creia havien falsificat actes per a pagar menys censos. En les seves pròpies paraules “*doncs com tinch desig, Deu és servit de jo, al ser-ho com cada dia i treball deu anys ha*”.

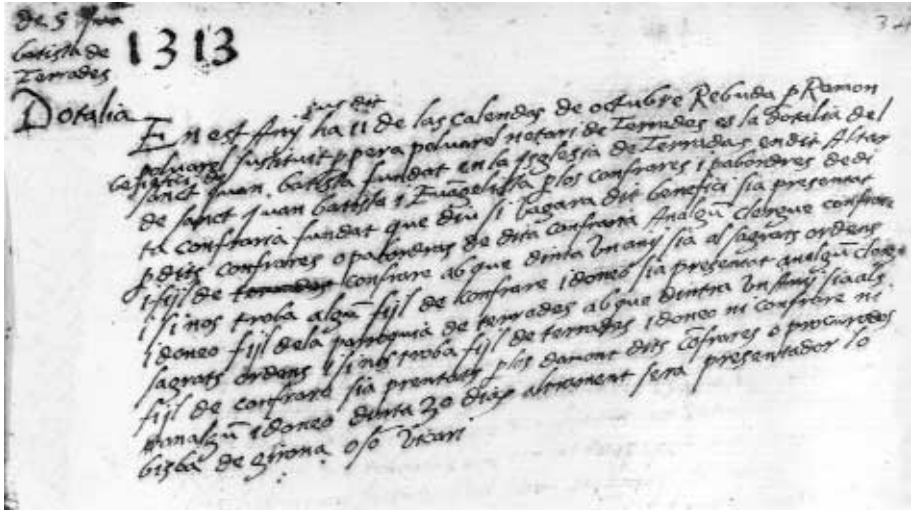
4.1. L'Inventari: Primer Volum (1300-1400)

La qüestió del benefici de Sant Joan no quedà resolta en el primer document que hem presentat en el capítol anterior, ja que dos anys després, el 1315, s'establí un nou document fundacional. Aquest cop, però, es realitzà a la notaria de Sant Llorenç de la Muga. L'encapçalament de la nota de l'*Inventari* apunta: “*1315. Dotalia de Petro Polvarelli de Terradis*” i comença explicant com “*Primo, ha 6 de las calendas de juny d'est any, en poder de Pera Romaní, públic notari, quondam, de Sanct Lorens de la Muga, és la institutio i dotalia del benefici de Sanct Juan Batista en l'isglésia de Sancta Cecilia de Terrades, instituït per lo quondam Pera Polvarell, clergue, domer de l'isglésia de Terrades.*”

A part d'aquest benefici, l'església de Terrades controlava moltes altres propietats, masos o terres de conreu, que podia arrendar a terceres persones. Així, de l'any 1321 trobem un arrendament del *mas Meyans* situat a la parròquia de Terrades a Ponç de Penya que pagava censos al sagristà i domer de l'església de Terrades. No hem pogut situar encara aquest mas, que apareixerà de nou en la documentació que presentem, així com tampoc l'arrendador, nom que pot estar relacionat amb la Roca de la Penya, característica formació geològica del terme de Terrades. Un segon document del mateix any ens parla de propietats del benefici recentment fundat de Sant Joan de Terrades:

“I com mossèn Pera Roca, cavaller de la parròquia de Sancta Cecilia de Terrades, ven als pabordres de la confraria de nou feta en la dita isglésia, una migera de civada censal, la qual dit Roca rebia tots anys al mes de juny sobre la borda vocada de Puig Galli, y dos gallinas, d'altra part, sobre la dita borda a Nadal, y d'altra part tota la dreta senyoria de la dita borda o casa, a 11 de las calendas de setembre i altra migera de civada censal sobre la casa de Pera Andreu, de la villa, ab tota la dreta senyoria de dita casa, a 11 de las calendas de setembre”.

86. Pels criteris emprats en la transcripció, vegeu la corresponent nota a l'inici de l'Apèndix documental.

Fragment de l'Inventari de Palau Surroca, escrit a principis del segle XVII per mossèn Jordi Gibernau, en el punt on es mencionen, per primer cop, Ramon i Pere Polvarell, notaris de Terrades (any 1313).

Fem notar, per evitar confusions, que Jordi Gibernau al llarg de tot l'*Inventari* anomenarà sistemàticament *dreta senyoria* al domini directe o senyoria directa que s'exercia sobre una determinada propietat, com en el cas aquí esmentat de la borda de Puig Gallí, la senyoria directa de la qual fou venuda per part del cavaller Pere Roca al benefici de Sant Joan de Terrades.

Encara datada del 1321, una altra nota fa referència al *mas Casania* de Terrades que feia "*deu migeras d'ordi i deu curbells de rahims per vint sous*". Pocs anys després trobem anotat que el mas anomenat *Masaladras* de la parròquia de Terrades estava en directa senyoria de la Verge Maria de Palau, terme de Sant Llorenç de la Muga. Part del pagament també era en espècie: "*13 sous 2, i un fex de palla i dos ous y un formage i una migera de civada, ab tersos luismes i foriscapis, que comprà per preu de 215 sous*".

El règim de propietat que va sorgint d'aquests documents és de caràcter plenament feudal. L'església actuava com a veritable senyor feudal en les seves relacions amb els habitants de les terres que eren dels seus dominis.⁽⁸⁷⁾ Un exemple el trobem en una anotació del 1326 que ens parla de "*com Pera, fill de Barnat de Villar, parròquia de Terrades, confessà i reconegué ser home propi del diaconil de Sanct Lorens de la Muga, ab tota sa prole, i prestà sagrament i homanage ha ix de las calendas de janer*". El mas Vilar de

87. Vegeu per exemple el cas de Vilabertran estudiat per TO FIGUERAS, LL. "*Els noms dels masos (el domini de Santa Maria de Vilabertran en els segles XI-XIII)*." En HMH. Pàg. 23.

Terrades apareix diverses vegades com una de les possessions del benefici que regentava el diaca de Sant Llorenç i que, d'acord amb la documentació que disposem, tenia àmplies propietats a Sant Llorenç de la Muga i a Terrades. L'autor de l'*Inventari* ens aporta uns comentaris sobre aquest mas:

“I dit mas Vilar està vuy any 1606 rònec, i no'l posseheix sinó que'l vay redresant, sercant actas per tornar-lo a dit diaconil. És situat dins la parròquia de Terrades, loc nomenat a la Roca, prop de una font dita del Vilar que és dit mas Vilar i en directament, per no apareixer lo diaconil, mossèn Roca lo ha stablit an en Garriga de Palau Surroca. És al capdeval de la vinya de dit mossèn Roca, a sol ixent, i ha plantat un tros de vinya més jove de las terras de dit mas, a sol ixent.”

Una anotació posterior, extreta de la notaria de Sant Llorenç de la Muga, de l'any 1357, ens especifica els límits del mas Vilar: *“affronta a sol ab un torrent, a migdia y a cers ab lo mas de Riba, a ponent amb Baranguer de Sarroca y ab una olivera que és entre la vinya de dit Roca y honor d'en Riba, ab les altres oliveras de dit mas, a rahó de vint sous per any y una gallina a mossèn Roca per un ort de dita masada i tasca als 21 de janer”*. Trobem a l'*Inventari* unes dades sobre una peça de terra del mas Vilar que ens aporta dades interessants dels camins en el terme de Terrades. Correspon a l'any 1370 i la transcrivim íntegrament:

“En dita nota de Terrades se troba un stabliment, que ha fet lo dit procurador del diaconil, d'una pessa de terra de les pertinentias del mas Vilar, que apres havia trobada dit procurador en detriment de dit benefici, loch anomenat Trilla des Villar i vuy, any 1609, Corominas de la Olivera trocada, la qual stablí a Arnau de Valucella. Affronta a sol ixent ab possessio de Barnat Guardia de Val he d'en Maynau, migensant camí que va del camí de las Escaules al bosch de la Roca, a migdia ab camí publich que en altra temps anava de la Guardia de Val a l'isglésia, perquè a las horas lo camí de Figueras a Terrades no passava aquí, sinó al mas Vilar, com fa vuy en l'any 1609, i anava dit camí a las possessions d'en Pera Barrot i d'en Barnat Guardia i d'en Guillem Olives, a ponent en possessions de Pera Ramon de Olivas i de Bernat d'Olivas, i a tremontana en Serra Maig i en poseesió predicti Pera Ramon, amb 4 sous de censos a Nadal i tasca. I al any 1380 i ha un stabliment de dit camp ab que fa 2 mesures forment, i és millor acta que aquest”.

Així, deduïm que el camí de Figueres a Terrades no passava per la Guàrdia de la Muga, veïnat de Terrades format per unes poques cases, prop de Palau Surroca, al peu de l'actual carretera de Llers a Terrades, sinó que anava prop del mas Vilar i el camí actual de la Guàrdia a Terrades era només el camí *missader*.

Seguint l'*Inventari*, trobem que l'any 1354, *Castelló Costa*, del mas *Costa* de Terrades, signà un document reconeixent tenir el seu mas en senyoria directa del benefici de Sant Joan de Terrades. Aquest cop el document ens informa del beneficiari, mossèn *Guillem Roure*. D'aquest mateix any trobem més referències a la notaria de Terrades en l'*Inventari*: *“Primo, en la notaria de Terrades en est any de 1354, ha 18 fullas, se troba*

ab una època com Barnat Valucesa, de la parròquia de Terrades, posseïa lo mas Maynau". Desconeixem ara per ara la situació del mas Maynau. La mateixa pregunta, però, se la feia ja mossèn Gibernau, autor de l'*Inventari*, ja que després d'aquesta anotació exposa que "*I per so noto assò, per saber hont est dit mas, que deu ésser a la serra de la Valucella, allí on dit Valucela te una vinya i camps, a la part de Terrades*". També d'aquest any una segona anotació apunta que "*se troba en est any de 1354, a fullas 19, en la notaria de Terrades, lo mas Riera de la parròquia de Terrades, estar en drete senyoria del monestir de Ripoll*".

De l'any 1357 trobem com "*lo mas de sa Serra de Mont, de la parròquia de Terrades, estar en drete senyoria de Sarroca de Palau i del benefici d'en Molar de Lers*", i del 1359 com "*lo mas de Lassaladras, de la parròquia de Terrades, està en drete senyoria de la Verge Maria de Palau*", fent referència al benefici de Santa Maria de Palau, parròquia de Sant Llorenç de la Muga.

L'any 1370 es reprenen les anotacions de la notaria de Terrades: "*A la primera carta del manual d'est any de la notaria de Terrades, se troba com Baranguera, muller de Guillem de Puig Albert, quondam, de la parròquia de Terrades, fa procura a Guillem Giralt, farrer de Terrades, per renuntiar lo mas de Puig Baldrich, de la Stella*". Apuntem que aquesta anotació ens parla explícitament del *manual* del notari de Terrades corresponent a aquell any. Serà habitual començar les recensions dels documents en l'*Inventari* tot anotant el volum i la pàgina on es troba l'acta.

Una segona anotació del mateix any ens parla explícitament del *castell de la Roca*. L'autor de l'*Inventari* aprofita per incloure, també, una referència sobre l'estat de la propietat en el seu temps, l'any 1609:

"I més, ha deu cartas de dita nota de dit any i de dita notaria de Terrades, se troba com Ramon de Montclar, sagristà de l'isglésia de Sanct Lorens, procurador de Guillem Serra, prevera i diaca de Sanct Lorens, estableix ab solemnitat lo mas des Villar de la Roca, prop las casas de la parròquia de Terrades, ab deu reals quiscun any per servitut d'homens i dones, i affronta a sol ixent, a mig dia i a certs en possessions de la Riba, i a ponent amb possessió del castell de la Roca i ab pessas de dita masada del Vilar, la primera anomenada Linas, que deu ésser prop lo camí de Figueras, affrontant dita pesa ab lo camí a tramontana, la qual avui, any 1609, posseix Raphael Valucella, i l'altra, Ribas, i altra, vimals ab un ort."

Tot seguit trobem transcrita una nota sobre la senyoria del mas anomenat de *Puig Albert*, que ocasionà molts maldecaps a mossèn Gibernau qui hi veié falsadat documental i denuncià una manipulació dels documents notariais. Comencem, però, per un primer document de renúncia del mas a favor del diaca de Sant Llorenç de l'any 1370: "*ha 18 fullas de dita nota de 1370, en dita notaria de Terrades, se troba una renuntiatio del mas de Puig Albert, de la parròquia de Terrades, que el renuntia Alisensa, muller de Pera Barrot, nata en la parròquia de Terrades, a Guillem Serra, diaca de Sanct Lorens de la Muga*". La següent anotació ens explica més extensament la trama de l'afer:

"I més, ha 47 fullas de dita nota de 1370, en dita notaria de Terrades, se troba com mossèn Guillem Serra, clergue, obtenint lo benefici del diaconil de

l'isglésia de Sanct Lorens de la Muga, stablí tot lo mas de Puig Albert a Juan Boneta, de la dita parròquia de Terrades. Jo pens que era ab prestatio de vuit sous i tasca, portada de pa i de vi, de legums a l'onsena mesura, empero no u puch dir del ferm, perquè algun valaco a trencat una carta de dita nota, i ancara ha borrrat moltas cosas del que es restat de dit acta, com allí poran veure, per venir al fi de complir lur mal desigt de forgar firmes damunt un stabliment fals, de prestatio solament de tres sous, com se pot veure en lo seguent any de 1371. I per provar si es fals i fingit nota aquest acta de 1370, notar lo seguent fingit de 1371, i un de bo de l'any 1376, i veuran la gran falsedat ab altra reductio bona de 1392."

L'any següent continuà l'afer del mas de Puig Albert. Aquest cop s'especifica que estant rònec hi hagué una renúncia i que s'establí després a Joan Boneta. En la pàgina corresponent a l'any 1376 hi trobem un ampli resum de l'acta d'aquest any, referent també al mas Puig Albert, amb noves aportacions a la història d'aquest afer, redactat per un indignat mossèn Gibernau que hi veia una pèrdua important amb vista als interessos econòmics del benefici que regentava. Afortunadament per als seus interessos, malgrat l'espoliació del manual de la Notaria de Terrades, on, al seu parer, es falsificaren dades referents a aquest mas, trobà un document posterior sobre el mateix mas: *"Magdalena, filla d'altre Juan Boneta, de Terrades, en l'any 1556, en la notaria de Terrades, vené dita masada de Puig Albert ab una casa dins lo carrer Maior de Terrades, ab una tina calant ab la venda dit Puig Albert, i pens se feia perquè perdés lo nom de Puig Albert, perquè no aguessen a pagar los mals, i, ab gran barato, compraren per preu tot de 28 sous, salvat la dreta senyoria de la casa, a mossèn Roca i del delmes, la dreta senyoria i mals a qui s'amostraria. Ja he treta la reductio de poca valor per a mostrar-la a doctors i així"*.

Una darrera anotació del 1392 ens parla encara del mas Puig Albert, aquest cop amb noves dades de la seva situació *"prop la villa de Terrades, a la part de migdia, de la qual villa se veu molta part. És de sobra les calsines i junt al camí qui va a la font que diuan ara, en l'any 1607, de la alsina i en altre temps deian la font de dit Puig Albert"* i explicant més clarament els motius que portaren mossèn Gibernau a la seva perquisició: portaven més de 60 anys sense pagar els censos que ell creia tenir dret a cobrar: *"ha 60 anys que no ha pagat res. Emperò vuy, any 1607, vas procurant en tornar-ho axecar i tinch totes las armes per axecar-ho i per provar lur prova opinió, com ho poran veure mos antessesos ab los actes que en est llibre notaré, pertaniens a dita masada, si ja doncs com tinch desigt Deu és servit de jo, al ser-ho com cada dia i trebal deu anys ha"*.

A part de les anotacions sobre l'afer Puig Albert, l'*Inventari* recull notes diverses sobre Terrades. Així, trobem com a l'any 1377, *"lo mas Puig Ricols de Terrades està en drete senyoria per la Verge Maria de Carbonils, perquè Pera Puig Rigolls confessà i reconegué a mossèn Pera Scuder, prevera i beneficiat de Carbonils, per rahó de son benefici i a son procurador, Pere Farrer, prevera, ésser home propi del dit benefici"*. L'any següent es troba *"ha 8 fullas, en la parròquia de Terrades, hi a una borda dita que està en*

dreta senyoria del prior de Panisars i de Sanct Pau del bania". Deixant a part la curiosa grafia del nom "d'Albanyà" per "del bania" aquesta nota ens il·lustra sobre més interessos eclesiàstics a Terrades, aquest cop del prior de la petita comunitat de Panissars. Tot seguit, corresponent a l'any 1379, trobem una menció al benefici de Sant Joan, de Sant Llorenç de la Muga, amb referència al mas Costa de Terrades. Aquest cop el beneficiat alliberava, sota un pagament estipulat, la filla del mas Costa, que eren homes propis del benefici, i que s'havia casat a Vilanant.

Tenim ara un establiment de l'any 1380 de la notaria de Terrades que ens parla d'un camp situat prop lo mas Valucella que "*affronta a sol ixent i a ponent ab les possessions eran de Pera Barrot, vuy, any 1609, ab Lorens Coma, possessor, també, de dit camp, a migdia ab la via pública, vuy, any 1609, qui va de Terrades a Lers, i a certs ab la possessió qui era d'Arnau de Valucela de Mont, vuy 1609 és de Raphael Valucela de Val, part mediant via qui va en dit any de 1609 de Terrades a les Scaulas*".

A continuació, hi trobem diverses anotacions referents a la vila de Terrades: de l'any 1382 una confirmació que el benefici de Sant Joan de Terrades tenia en senyoria directa al mas Martí, de la parròquia de Terrades; de l'any 1384 un establiment del mas sa Costa al benefici de Sant Joan, de Sant Llorenç de la Muga; i del 1387 la venda d'un censal "*de set sous i sis diners, per preu de sinc lliures i sinc sous barcelosesos, fet per mossèn Guillem Roure, notari, Guillem Costa del lloc, y Pera Puiada de sa montanya, parroquia de Terrades*".

Encara que ens apartem del tema del present estudi, transcrivim unes anotacions que ens aporten una dada inèdita d'una altra notaria empordanesa, també desapareguda, la notaria del castell de Mont-roig, a Darnius. Una anotació del 1391 apunta que: "*en la notaria de Mont-Roig, rebut en lo loch de Boscaros, ha 6 de setembre, se troba un capbreu autentic de la masada i drets i pertinentias del mas Deu, de Mont-Roig, de la parròquia de Darnius*" I, de l'any 1393, transcrivim que "*mossèn Juan Roig, prevera i beneficiat de Sanct Juan de Terrades, i mossèn Arnau Andreu, prevera i beneficiat del diaconil de Sanct Lorens, absorgueren i definiren a Guillem Masdeu, fill d'altre Guillem Masdeu, de Darnius, veynat de Mont-Roig, home propi dels dits beneficis per indivís, ab 1 lliura 5 sous 10 diners de censos a Nadal, com ho diu lo capbreu pres a Boscaros per notari de Mont-Roig en l'any 1391, ha 6 de setembre*".

4.2. L'Inventari: Segon Volum (1400-1500)

Iniciem les anotacions corresponents al segle XV amb dos documents, de l'any 1409, referents a la vila de Boadella, molt vinculada a la de Terrades. El primer és una confessió de Bernat Boadella com a home propi del benefici de Sant Joan de Terrades. El segon fa referència a un cas de mort d'una persona al riu la Muga, que devia portar alguna conseqüència respecte a termes jurisdiccionals i que féu intervenir el senyor de Boadella:

“Protectiones fetas per los de Sanct Lorens al senyor de Buadella, satisfà per la qüestió dels homens de Terrades ab los de Sanct Lorens per una dona que es negà a la Muga y lo senyor de Buadella se l’anportà i los de Sanct Lorens pretenian que non podia fer perquè devia ésser al terme”.

La següent anotació és de l’any 1424 i correspon al mas *Puig Rigolf* que formava part de la senyoria de la Verge Maria de Carbonils. Aparentment, en aquells moments no hi havia un beneficiat i els ingressos es destinaven a l’obra de l’església:⁽⁸⁸⁾

“Com a 7 de novembre lo mas Puig Rigolf, de Terrades, està en dreta senyoria de la Verge Maria de Carbonils, stablit per los obrers de Carbonils ab solemnitat, per no haver-hi beneficiat, ab prestatio de 1 lliura 5 sous ab 3 pages, la darrera a carnestoltes, i fonch renuntiat perquè pagava vint migeres de forment 1 lliura 30 sous, ha fullas 57”.

En la següent anotació del 1431 ens parla explícitament de la senyoria del Sant Sepulcre de Jerusalem, que comprenia els terrenys coneguts com *La Salvetat* del Sant Sepulcre de la que parlarem més àmpliament en el següent capítol. La peça de terra aquí anotada estava situada al peu de Rissech, la riera que passa prop la vila de Terrades, just al Sud de les cases separant la vila del barri del Mas.

“I més, ha 18 fullas se troba una venda d’una pessa de terra en lo loch de Terrades que està en dreta senyoria del Sepulcre de Paralada, ab una corta de blat de sensos, sense tornas. Affronta a sol ab camí publich, a migdia cum tenentia de Boneta i via publica qua tendit ad torrentem de Risech mediante, a ponent ab dit torrent de Risech, via publica mediant en part i en part ab tenentia de Pera Polvarel, i a tremontana amb Pera Polvarel”.

Tal i com hem vist diverses vegades, l’església de Sant Llorenç de la Muga, a causa dels múltiples beneficis que existien, controlava una bona part de terres del terme de Terrades. En la següent nota de 13 de gener de 1434 ens parla d’una peça de terra al Coll del Trèmol, nom que evidentment devia fer referència a un arbre d’aquesta espècie, i que avui dia ja s’ha perdut. Limitava aquesta peça de terra amb el mas Padrosa, que apareix diverses vegades en aquesta documentació. Aquest cop tenien la senyoria el domer i el sagristà de l’església de Sant Llorenç.

A part dels censos directes corresponents a masies o terres hi hagué també un ampli comerç de censals. Aquí en tenim una mostra corresponent a la confraria del Codó, establerta evidentment per tenir cura de la capella de Santa Magdalena (abans Santa Maria) del Codó. L’any 1434 Jaume Fàbrega, ferrer de Sant Llorenç de la Muga, feia deu sous de censal. Del 1436 *“se troba una possessió de terra prop lo mas Pou, de Palau, que està en dreta senyoria de Sancta Magdalena de Codo, que fa miga quart de oli a Sanct Vicens”.* També depenia d’aquest benefici el mas Padrosa, ja que l’any 1436 *“se troba*

88. Per a un estudi sobre la qüestió de les obrieres parroquials i el seu paper dins l’organització del món rural vegeu: PUIGVERT i SOLÀ, J.M., *“Les obrieres parroquials i la pagesia benestant. La diòcesi de Girona, segles XVII-XIX”*, en HMM. Pàg. 329.

Únic fragment de mur del castell de la Roca, terme de Terrades, que es conserva en peu avui dia.

una reductio del mas Padrosa de Val, de la parròquia de Terrades, ab salvo iure i prestatio de 25 sous quiscun any al benefici de Sancta Magdalena de Codó”.

Troblem tot seguit un nou reconeixement de senyoria d'un mas de Terrades, aquest cop l'anomenat *mas Andreu*, que l'any 1434 estava sota la senyoria directa de Sant Joan de Terrades, i l'any següent del mas Vilar, sobre el que hi tenia drets senyorials la canònica de Lladó ja que *“Pera Mata, alias Casademont, de Buadella ha 28 de febrer renuntia lo mas de Vilar, al candaler de Lado, de la parroquia de Terrades prop lo terme de Buadella”.*

Ens recorden ara que el benefici de Sant Joan a l'església de Terrades, amb un altar titular, fou fundat per Pere Polvarell, com veiem en l'acta de constitució de dit benefici. Llegim del 1436 que *“en dita nota i notaria de Terrades, a 22 d'abril d'est any, se troba ha 75 fullas com un camp que posseix Steva Fabrega, en l'any 1610 detrás lo sementiri daval, que afronta a ponent ab dit sementiri i a tremontana ab cami publich, fa 16 sous 8 al benefici fundat per Pera Polvarel a l'altar de Sanct Juan de dita isglesia”.*

El següent document ressenyat a l'*Inventari*, corresponent encara a l'any 1436, ens amplia la llista de propietats dels múltiples beneficis eclesiàstics al terme de Terrades. Aquest cop és el mas Julià, de Terrades, la senyoria del qual requeria al monestir de Besalú, perquè *“se troba ab una absolutio com lo*

mas Julià, de la parròquia de Terrades, està en drete senyoria del camarer de Besalú”.

Del mateix any trobem un document que té l'interès d'aportar-nos una referència directa als estanys de Terrades. Aquests estanys, dins dels dominis del castell de Palau Surroca, foren completament dessecats per convertir-se en terrenys de cultiu. En els mapes topogràfics, però, s'hi recull encara el topònim “els estanys” just sobre la mateixa carretera de Llers a Terrades. La peça de terra en qüestió, situada “*als estanys de Terrades*” estava limitada per dues vies de comunicació, ja que tenia al sud el camí de Terrades a Palau Surroca i al nord el de Terrades a Llers:

“I més, en dita nota i notaria de Terrades, ha 96 fullas i ha 11 de novembre 1436, se troba un stabliment d'una fexa de terra als stanys de Terrades, que per temps era de Juan Garriga, i ara, 1610, és de Miquel Pous, en part i en part d'en Riera de Val, que affronta a migdia ab lo camí que va de Terrades a Palau, i a tremontana ab lo camí que va de Terrades a Lers, salvo iure al benefici de la confraria de Sanct Joan de Terrades, ab set sous de sensus”.

Si l'anterior document ens situa els estanys de Terrades ara trobem mencionats els estanyols, perquè l'any 1436 els “*pabordes de Sancta Magdalena compràren una migera de blat a mossèn Roca de Palau, sobre terra al stacniol*”.

La següent anotació datada del 1440 ens torna a parlar del mas Maynau, ja que trobem que “*Steve Pages, de Terradellas, parroquia de Terrades, senyor util del mas anomenat des Maynau, ho Descolet, franc i alodial i las masadas anomenadas so és Masalandras y mas Vell, unidas ab dit mas anomenat Maynau, ho Descolet, sitas dins la dita parròquia de Terrades, ab totes les cases, casalls, terres, honors i possessions i pertinentias lurs, el qual pagava una gran quantitat de censos al llarg de tot l'any, tant que finalment decideix renunciar i retornar a la senyoria corresponent “per la desmasia dels censos, renuntia aquells ab tota la util i directa senyoria als dits creadors, lo qual acte he fet traure jo, Geordi Gibernau, obtenint i servint lo diaconil, empero encara en l'any 1608 no tinch del tot provat hont est, lo qual acta és en la notaria de Sanct Lorens, ha 7 fullas del manual de sobre dit any de 1440”.*

La següent anotació no fa referència a cap propietat sinó a una acta notarial que deuria apuntar els acords presos en una reunió popular celebrada a la plaça de Terrades el 24 de juny de 1441 “*per tractar i defensar cosas per la obra de la iglesia*”, és a dir, els temes financers relacionats amb les activitats de les diferents confraries de la parròquia. Deixem constància d'una acta notarial del mateix any que registra com un veí de Terrades anomenat Fàbrega aportava “*un poch d'oli*” a l'obra de l'església, segurament per manteniment de les llànties que cremaven als diferents altars.

Ampliem encara la llista d'interessos eclesiàstics amb la confraria de Lladó que mantenia l'any 1441 la senyoria d'una peça de terra a les Coromines, situada entre les terres de Valucella de Mont i Valucella de Vall, concretament “*una pessa de terra a las Corominas de la Olivera Trocada, que fonch d'en Carida, essent obligada a dos migeras de forment a la confraria de Ledo, de tenentia de dues vesanas i miga. Affronta a sol ixent ab*

Juan Valucela del Val i, a migdia, ab lo camí, a ponent i a cers, ab Guillem Valucela de Mont”.

De la mateixa manera que hi havia a Terrades molts dominis eclesiàstics de parròquies i monestirs de diverses localitats, el benefici de Sant Joan de Terrades mantenia, també, propietats fora de la vila, com és el cas del *mas Deu*, de Mont-roig, terme de Darnius, l'any 1444 “*en dreta senyoria del diaconil i del benefici de Juan de Terrades, instituït per Pera Polvarel, com se troba en la notaria de Sanct Lorens en est any susdit*”.

A més de la institució de beneficis associats a unes propietats tenim també referències a la instauració d'aniversaris, és a dir, de misses anyals en memòria d'un difunt o d'una família, mitjançant la cessió, amb acta notarial inclosa, de determinades rendes a l'església. Aquest és el cas de Bernat Gorgot, pagès de Terrades, qui en el seu testament establí un aniversari perpetu en l'any 1466, i que a principis del segle XVII, encara se seguia celebrant –i cobrant– als actuals propietaris del mas Gorgot, com mossèn Gibernau no s'oblida d'apuntar.

La darrera nota, que prové de la notaria de Terrades que trobem en el segon volum de l'*Inventari*, ens parla de la dotació del benefici de Sant Joan Evangelista de Terrades. Correspon a l'any 1487 i apunta que:

“En est any susdit, en la notaria de Terrades, ha 6 del mes d'agost, és la dotalia del benefici de Sanct Juan Evangelista, fundat en lo altar de Sanct Juan de l'isglésia de Terrades per los confreres de la confraria de Sanct Juan, i entre altrás cosas que mana dita dotalia diu que quant vagarà, sia presentat solament per los pabordes a soles i no per altrás.”

4.3. L'*Inventari*: Tercer Volum (1500-1600)

La tipologia documental d'aquest tercer volum és força diferent de la dels dos anteriors. Estem ja al segle XVI i les relacions feudals s'havien extingit. No hi trobem, doncs, reconeixements d'home propi ni altres tipus de manifestació de dependència personal. Per contra, les anotacions de vendes de peces de terra de tot tipus hi són molt abundants. Hi trobem, també, un bon nombre de reconeixements de censals, com ara aquest primer document de l'any 1523 que ens parla de “*com mossèn Roca, de Palau Sarroca, fa de censal a la confraria de Codó, 14 sous de censal a Nadal*”. I si no són censals, són establiments d'aniversaris, com la venda l'any 1525 “*d'un camp a las Corominas de la Aulinera trocada, que fa quinsa sous als aniversaris de Terrades*”.

La següent anotació ens parla explícitament d'un dels manuals llavors conservats a la notaria de Terrades, un manual dels anys 1523 a 1526. El document concret fa referència a la confraria de Sant Cristòfol de l'Estela: “*ha 65 fullas, en un manual qui comensa en l'any 1523 fins tot l'any 1526, en la notaria de Terrades, se troba, ha 14 de octubre 1526, com Sebastià Segols, de Lado, principal fa 1 lliura de censal a la confraria de Sanct Christofol de la Stella*”. Evidentment, el topònim *la Stella* fa referència a l'Estela, terme de Cabanelles.

El següent document, del 1527, ens parla de la senyoria de Santa Maria de Codó, ermita avui coneguda per Santa Magdalena.

“I més, en la notaria de Terrades, de temps de mossèn Antoni Casania, en una nota del damunt dit any fins en l’any 1533, ha 39 fullas, se troba una venda d’un camp de set vesanas a las Corominas, que affronta a tremontana ab lo camí qui va de Terrades a Lers, posseix, vuy any 1609, Raphael Valucella, dret senyor Sancta Maria de Codó, ab 2 sous de census.”

El següent document que presentem, del 1527, torna a fer referència al mas Puig Albert. Recordem que les disputes sobre la seva propietat estan en l’origen de l’*Inventari*: *“com Juan Boneta vené a carta de gratia a Pera Lobet, una pessa de terra ab oliveras plantadas dins la parròquia de Terrades, loc anomenat Coma del Castel, de las pertinentias de Puig Albert, de tenentia de 2 vesanes i miga”*. Afegeix, també, que

“Affronta dita pessa a sol ixent ab honor d’en Gorgot, dit del castel, migensant camí qui va del Castell a la font d’en Bonesa, que vuy any 1609 es dita la font de la Aulina. A migdia, ab en prat que fou d’en Mercader i vuy en l’any 1609 d’en Lorens Comas, a ponent ab las pertinentias del mas de Puig Albert, migensant camí que es va de Terrades a Girona, i a tremontana en altra temps ab Antoni Casania, prevera, migensant paret y vuy ab Steva Fabrega, salvo iure al diaconil de Sanct Lorens de la Muga. Lo foriscapi de la venda i de la luitio es degut encara en l’any 1609.”

La següent anotació ens recorda que el benefici de Sant Joan fou fundat per Pere Polvarell ja que *“se troba en dita notaria de Terrades, en l’any 1528, ha 31 de agost, una venda ab carta de gratia que és dret senyor Sanct Juan de Terrades, fundat per Pera Polvarel, ab 7 sous de censos. Affronta a sol ixent ab en Roig, a migdia ab pessa que fou d’en Garriga, i ara d’en Andreu, a ponent ab en Riera, i a certs ab camí qui va de Terrades a Figueras”*.

Els següents documents de l’any 1530 ens parlen de censals de la confraria de Santa Magdalena del Codó, del benefici d’en Molar de Val, i, l’any següent, *“se troba com mossèn Roca, de Palau Sarroca, fa a la caritat de Terrades 7 sous”*.

Les dues següents anotacions, fetes a la notaria de Terrades l’any 1534, fan referència a personatges de la vila de Sant Llorenç de la Muga. En primer lloc trobem a Llorenç Camps, molt possiblement de la nissaga dels *Camps* de Sant Llorenç de la Muga, que comprà una casa al carrer del Canó, el carrer que actualment porta el nom del senador Albert Camps, un dels darrers descendents de la nissaga. La casa havia estat propietat de la família Montada, també lligament vinculada a la vila de Sant Llorenç de la Muga, i abans de Sebastià Perafita. Deixem constància que el segon document ens especifica com el carrer del Canó portava a l’hospital de la vila, i que hi tenien cases tant el benefici de Sant Miquel com el del Corpus: *“affronta a sol ixent ab la casa del Corpus part y part ab lo carrer qui va l’Hospital y part ab la casa de Joan Bach, a migdia ab la casa de Sanct Miquel, a ponent Casamor, a cers ab lo dit carrer d’en Canó, salvo iure a lo benefici del Corpus y lo compre per indivís”*.

La següent nota, del 1535, fa referència a un establiment a Vilatenim, on hi tenia propietats la caritat de Terrades, concretament *“una pessa de terra,*

en lo terme de Vilatenim, loc anomenat l'Almear, com affronta a sol ixent ab Lorens Jalabert, a migdia ab camí public que es va a Vilasacra, a ponent ab Francesch Gibert, i a certs ab dit Gibert, de la qual pessa es dreta senyoria la caritat de Terrades, ab 3 migeras de forment de census cada any”.

Els dos documents següents, del 1536, ens parlen de manaments fets pel veguer de Besalú al batlle de Terrades, perquè fes pagar a “*Barnat Tixador, de Padrinia, 30 sous quiscun any, i los darreriages, als preveras de Terrades, o a lurs fermansas, ha 9 de agost dit any*” i a “*Miquella Puiola, de Cistella, sinquantas sous, i los darreriages, als preveras de Terrades, o ha lurs fermansas ha 17 de agost*”.

De l'any 1539 trobem una menció explícita al notari de Terrades, de nom Llorenç Guàrdia, en una venda del mas *Deu* de Mont-roig.

“Primo, ha 27 del mes de febrer de dit any, ha fulla 97, en dita notaria se troba una venda del mas Deu, de Mont Roig, de la parròquia de Darnius, en poder de mossèn Lorens Guardia, prevera i notari de la villa de Terrades, en la qual venda confessa dit mas Deu estar en dreta senyoria ab los drets i pertinentias per indivis ab lo benefici de Sanct Juan de Terrades, dit de la notaria, fundat per Pera Polvarel, quondam, ab lo diaconill de Sanct Lorens de la Muga, ab vint i quatre sous dic 1 lliura 4 sous cada any de censos a Nadal, a dits beneficis per indivis, encar que en dita venda se partex a mal i ab falsedat com consta la veritat ab lo capbreu de 1391, en la notaria de MontRoig, en lo lloch de Boscaròs, la qual heretat s'es venuda ha carta de gratia per preu de 545 lliures, 14 sous en l'any 1606, en lo mes de juliol, en poder de mossèn Bartomeu Ferrer, notari real, habitant ha la villa de Perelada, y per dit notari en dit any.”

Una llarga anotació del 1539 ens parla del mas *de les Guardies*, de la parròquia de Terrades, concretament de “*un camp dins dita parròquia, en lo loc anomenat las Corominas de la Olivera Trocada, de tenentia de tres vesanes i miga de terra o circa, com affronta a sol ixent, en lo temps se feu esta venda, ab dit Guardia, i a migdia ab lo camí qui va de Terrades al castel de Lers, i a ponent affronta amb una fexa de terra, migensant marge, que vuy és rasat del mas Valucella*”.

Tal com ja hem vist en una ocasió anterior, de tant en tant els veïns de Terrades es reunien en assemblea per parlar de l'obra de l'Església, i el notari aixecava acta de la reunió. L'any 1541 “*se ajuntaren la maior part a la plasa per tractar i defensar cosas per la obra de Terrades, ha 24 de juny de sobre dit any*”. Trobem tot seguit de nou una referència al camí de Figueres a Terrades, a migdia del mas Valucella, molt possiblement en la situació actual de la carretera:

“I més, en la notaria de Terrades se troba ha 38 fullas, i ha 13 de desembra 1541, com una pessa de terra a las Corominas de la Olivera trocada, que fonch d'en Cadira, per venda d'en Guardia ésser obligada a duas migeras de forment a la confraria de Codò, de tenentia de dues vesanes i miga. Affronta a sol ixent ab Juan Valucella de Val, a migdia ab camí qui va a Figueres i Terrades, a ponent i a certs ab Guillem Valucella de Mont”.

Les següents anotacions dels anys 1541 i 1542 corresponen a documents de la notaria de Terrades i tracten de temes menors relacionats amb l'obra de l'església de Terrades, la confraria de Sant Joan de Terrades, i d'un censal "*que fa lo mas Rimalo de Fontfreda a la confraria de Pincaro*". Tot seguit hi ha una referència a la masada anomenada de l'Aulina que l'any 1546 pagava uns censos a l'església de Terrades:

"Juan Fàbrega, de Terrades, comprà ab carta de gratia tota la masada de l'Aulina a Juan Prat, pagès de Terrades, per preu de 18 lliures, salvant que hagués de pagar cada any a l'església de Terrades dos migeras de forment, so es, una cortera barcelonesa a Sanct Pere i Sanct Feliu, i als aniversaris de dita església cada any onsa reals a Nadal".

Apuntem unes notes disperses dels anys 1554 i 1555, com ara que "*com lo procurador de la candela de la Verge Maria de Terrades stablí dos orts a Pera Polvarel, de Terrades, als viners d'un corto cada hu, ab 1 sou de sensus a dita candela cada hu a Nadal*", o "*una venda d'un camp als stanys que feu Miquel Garriga a Miquel Comas, de tenensa de set vesanes, ab salvo iure a Sanct Juan de Terrades*".

En el següent document, del 1556, trobem de nou la nissaga Polvarell de Terrades, emparentada ara amb la nissaga Bonet, juntament amb la família Fàbrega, –la que segons l'opinió de mossèn Gibernau havia fet tot el possible per evitar pagar els drets al benefici del *diaconil* de Sant Llorenç–. Així, veiem com Magdalena Bonet, filla de Joan Bonet, difunt, casada amb Joan Polvarell de Vilaritg ven a Miquel Fàbrega, traginer de la vila de Terrades, "*para de Steva Fàbrega primer, lo qual para i fil han feta la maldat al diaconil que he dita en l'any 1371 comensant-la lo para ab esta compra, com diré i acabar-la lo dit fil en dit any de 1371 i fingint fer-ho en tal any, empero no fent-ho en tal any perquè no era nat*", una heretat situada al carrer Major de la vila de Terrades que "*affronta dita casa a sol ixent ab casa de Jofre Fabrega, que fonc en altre temps de dit Juan Bonet, i a migdia ab lo carrer maior de dita villa, i a ponent ab casa de Miquel Coma, a tremontana ab camp del benefici de la confraria de Sanct Juan Evangelista, en l'església de Terrades*".

Apuntem que l'any 1558 "*los preveras de Terrades i de Sanct Lorens acceptaren lo legat del aniversari de Sabastià Villa, de Sobirats, de pensió de 12 sous, propietat de 12 lliures*". Recordem que can Vila de Sobirats és una antiga masia situada al terme de Terrades que s'ha volgut identificar amb l'antic lloc anomenat *Subiratellos* en la documentació d'època carolíngia.

En els següents documents trobem com un prevere originari de Terrades, Miquel Valucella, entra com a beneficiat a l'església de Maçanet de Cabrenys obtenint l'any 1561 el benefici anomenat de Sant Amans, finançat per Margarida Torrents, del mas Balló de Maçanet. Una anotació de l'any 1562, ens informa que "*en est any se feren les orgues de Terrades*". Pocs anys després, el 1564, Miquel Valucella obtenia el benefici de Sant Joan de Terrades, "*per mort de Arrufat canonge de la Seu*". Actuairen com a administradors del benefici els pabordes Narcís Más i Bartomeu Peu.

Els documents següents, entre els anys 1566 i 1569, fan referència a més censals. Apuntem només alguns detalls com ara "*un stabliment d'un camp del*

bach qui va de Terrades a Sanct Lorens, is te per lo benefici de la confraria de Sanct Juan de Terrades, ab salvo iure i una migera de blat a dit benefici. Is deia camp de Xaranyo”, o el censal “ab salari de 5 sous als venerables preveras de la venerable comunitat de Sanct Lorens de la Muga, i son per sustentatio de missas de staca per anima de Jofre Bach, prevera, i per son germà”.

Els darrers documents fets a la notaria de Terrades ressenyats a l'*Inventari* són de l'any 1575 i fan referència a diverses propietats situades dins la parròquia de Sant Llorenç de la Muga. Per acabar, anotem una notícia solta, dins l'*Inventari*, en la pàgina de l'any 1590, on es troba escrit que: “*Al principi de febrer del damunt dit any comensà la pesta en la villa de Terrades. Hi feu hi prou strago, comensant algun mes abans a Palau sa Roca*”.

5. LA SALVETAT DEL SANT SEPULCRE

L'orde militar del Sant Sepulcre de Jerusalem fou fundada, al segle XI, per Godofred de Bouillon, per protegir els sants llocs acabats de reconquerir a l'Islam. Després de la destrucció del regne cristià de Jerusalem, l'orde es dispersà per tot Europa, on es fundaren nombrosos priorats. Precisament, prop de Peralada i tocant a Cabanes, es fundà una casa del Sant Sepulcre de la qual tenim notícies documentals des de l'any 1143. Tal com succeí amb d'altres comunitats religioses, la casa del Sant Sepulcre a Peralada rebé nombroses donacions entre les que s'hi comptà, amb data molt reculada, una certa extensió de terreny del terme de Terrades. Miquel Golobardes, en el seu recull històric sobre la petita comunitat religiosa del Sant Sepulcre de Peralada, transcriu una nota trobada en un llevador de censos de l'arxiu de la comunitat⁽⁸⁹⁾ que diu “*Lo camp de la Senyoria de Terrades que vull es casas horts trulls que fou donat al Sepulcre lo any 9 de Lluís alias Junior qui comença a renar 1137*”. La data de la donació seria, doncs, l'any 1146, molt poc temps després de l'establiment de l'orde a Peralada.

Estudiant el document original hi hem pogut trobar que la donació origen de la Salvetat de Terrades fou feta per Ramon d'Olives (ho detallarem més endavant). La família Olives està vinculada al veïnat de les Olives, terme de Peralada, i apareix en diverses ocasions en la documentació medieval referent a propietats de l'Església. En particular, l'any 1150 Ramon d'Olives signà com a testimoni de la venda que feren Gaubert Barutell i el seu germà Arnau, a Ramon de Santacreu de la quarta part del molí de Ramon Vidal, situat al comtat de Peralada, a Sant Vicenç de Cabanes.⁽⁹⁰⁾ Al segle XIII, els Olives segueixen fent tractes amb l'església, ja que trobem que a l'any 1227 un descendent homònim, Ramon d'Olives, amb la seva esposa Agnès, empenyoren al monestir de Santa Maria de Roses la moneda del mar.⁽⁹¹⁾

89. *Sepulcre*. Doc. 438.

90. *Vilabertran*. Doc. 540. Vegeu, també, els documents 553, 574, 622 i 624.

91. *Roses*. Doc. 109.

Recordem, també, que tal com hem vist abans, Ramon d'Olives tenia l'any 1229 dues parts del delme de Terrades. I més encara, un altre Ramon d'Olives, fill del difunt Ramon d'Olives, *militis*, ven l'any 1243 a l'abat Pons de Santa Maria de Roses la moneda del mar.⁽⁹²⁾

Un temps després de la seva fundació, el priorat del Sant Sepulcre de Peralada passà a dependre directament de la casa central de l'orde, la casa prioral de Santa Anna de Barcelona. Des de mitjan del segle XIII deixen de constar en la documentació els priors de Peralada i prenen el protagonisme els priors de Santa Anna. Així, no és d'estranyar que trobem un document del 13 de febrer de 1298 que conté una sentència arbitral dictada l'11 de març de 1297 en la causa que se seguia entre el comendador de Santa Anna de Barcelona i Bernat de Solanes sobre els límits de la Salvetat de Terrades.⁽⁹³⁾ Seguint la documentació del Sant Sepulcre, integrada dins de l'arxiu del convent del Carme de Peralada que absorbí el petit Priorat,⁽⁹⁴⁾ trobem un establiment de l'any 1315 a Jaume de Bianya, domer de l'església de Santa Cecília de Terrades, de la casa domera que estava situada a la Salvetat.⁽⁹⁵⁾ També tenim com el 27 d'agost de l'any 1335, Arnau de Gibert, de Terrades, reconeixia tenir una casa a la Salvetat,⁽⁹⁶⁾ o com el 29 de juliol de l'any 1382, Maria de Fabeira, filla de Pere de Fabeira, renuncia a una casa que també tenia a la Salvetat.⁽⁹⁷⁾ La família Penya també mantenia propietats a la Salvetat, així el 8 de gener del 1394, Berenguer Penya capbrevava un solar⁽⁹⁸⁾ i el setembre de 1407 era Pere Penya que es comprometia que les aigües residuals del seu corral no entressin en el pati del sagristà de l'església de Terrades, Bernat Gordía.⁽⁹⁹⁾ També tenien interessos a la Salvetat la família Boneta, ja que trobem uns establiments a favor de Joan Boneta, de Terrades, el 17 de maig del 1406, d'un solar a la Salvetat⁽¹⁰⁰⁾ i el 25 d'agost del 1411, de dos patis.⁽¹⁰⁰⁾ Finalment, apuntem que el 21 de gener de 1560, Llorenç Guàrdia, prevere, obtentor del benefici fundat per Pere Polvarell en l'església de Terrades, i el convent del Carme de Peralada, com a successor de la casa del Sant Sepulcre, estableixen a Miquel Fàbrega tres patis a Terrades.⁽¹⁰²⁾

Com veurem tot seguit, aquest territori conegut popularment per "*la Salvetat*" està avui dia totalment integrat al nucli urbà de Terrades, on l'anomenat *carrer de la Salvetat*, manté encara el record del seu origen.

92. *Roses*. Doc 110.

93. *Sepulcre*. Doc. 33.

94. Per a una història de les vicissituds de l'arxiu del Convent del Carme, que integra el del Sant Sepulcre, vegeu: CLAVAGUERA, J., "Els pergamins de l'Arxiu del Palau de Peralada", *AIEA*. Vol. 22, Figueres (1989), pàg. 259-269.

95. *Sepulcre*. Doc. 59.

96. *Sepulcre*. Doc. 81. Vegeu també el Doc. XVI.

97. *Sepulcre*. Doc. 137.

98. *Sepulcre*. Doc. 155.

99. *Sepulcre*. Doc. 169.

100. *Sepulcre*. Doc. 166.

101. *Sepulcre*. Doc. 172.

102. *Sepulcre*. Doc. 316.

Transcrivim ara, doncs, alguns fragments de l'interessant quadern, abans apuntat, on figuren nombroses anotacions sobre la Salvetat de Terrades.⁽¹⁰³⁾ Comença explicant:

“Capbreuació de la Senyoria de lo convent del Carme de Paralada dins lo lloch de Santa Cecília de Terrades per tenir la casa del Sant Sepulcre de Peralada los censos y reddits de esta, Consisteix dita Senyoria en una pessa de terra que antiguament fou camp, qual se deia. Affronta a sol ab unes fitas o creus alli fixadas, a mitg amb lo torrent de Riusech a Ponent amb un camí public que va de dit lloc a Cistella y Buadella y a cers ab lo carrer mayor. Dins ditas affrontacions estan contingudes les coses següents”.

El terreny conegut per *la Salvetat* era, doncs, un rectangle situat entre el carrer Major i el Rissec, limitat d'una banda per l'antic camí de Boadella a Cistella per Vilaritg i per l'altre extrem, al costat de l'església, per unes fites, avui dia desaparegudes. La resta de límits es pot seguir encara ben bé avui dia. El capbreu apunta un total de 39 reconeixements. Al final del document hi ha una sèrie de anotacions sobre detalls de la propietat i una d'aquestes notes ens aporta més dades sobre els orígens de *la Salvetat*, en particular el nom del donador. Transcrivim textualment:

“En lo any vulgarment dit del Rey Lluís, lo Junior, Ramon de Olives donà un camp franch en alou al Sant Sepulcre Jerosolimita davant la iglesia de Terrades, qual affronta a sol amb unes creus alli fixades ; a mig ab lo torrent de Riusech a Ponent ab camí public que va de Terrades a Cistella; a cers ab camí public que va a la Iglesia de Terrades. Tambe dona tot lo en dit cap contingut dins est camp (que vuy es la partida de la salvetat del Sant Sepulcre) es dit hort, y cases en lo mig de ell que lo restant es carrers, horts y cases. Y dita partida en que esta contenguda la Senyoria de dit convent y rahó del Sant Sepulcre mante las mateixas afrontacions reals, pues la de cers es lo carrer mayor que va de la Iglesia de dit lloch fins al capdemunt de dit lloch, haont se comunica ab lo camí public que va a cistella est camí de cistella se va a comunicar ab lo torrent de Riusech, y ab dir camí affronta a ponent los emphiteutes del carrer alt dit de la Salvetat. Lo torrent de Riusech apar invariable, y ab ell affronten los emphiteotas a mig la afrontació de sol ixent es en un carrer dit de la barrera y de la taronjeta, segons que per sentència arbitral fou atermenat de la qual consta en un pergami de nostra arxiu”.

A part de la qüestió del donador, Ramon d'Olives, aquest text posa en evidència que en el moment de la creació el carrer Major de Terrades era un simple camí que portava a l'església, anterior, per tant, a la construcció de les cases del nucli central de la població. Així mateix, el límit nord de la Salvetat, inicialment indicat per unes fites o creus, és el format per l'actual carrer de *la Taronjeta*, dit abans de *la Barrera*, resultat, segons apunta, d'una sentència arbitral, molt possiblement l'abans mencionada del 1297.

103. BPP Arxiu. Secció B. Núm. 438.

Apuntem tot seguit un resum de les dades dels emfiteutes que prestaren declaració:

Joan Fàbrega, treballador de Terrades, fill i hereu de Josep Fàbrega, ferrer. Declara part d'una casa a la Salvetat, que abans fou de Josep Gorgot i abans de Jaume Polvarell i antigament de Pere Polvarell, treballador de Terrades. Limitava amb la plaça de l'Hospital de Terrades.

Maria Palol i Vinyes, filla i hereva d'Abdon Palol, bracer de Terrades, esposa d'Isidre Vinyes, bracer. Declara també una part d'una casa que fou de Josep Gorgot.

Joan Palol, bracer, fill i hereu de Francesc Palol, bracer, declara una altra part de la casa que fou de Josep Gorgot. Especifica que limita amb el carrer més alt dit vulgarment de la Salvetat.

Josep Riera, pagès, fill i hereu d'Esteve Riera, també pagès, declara una casa amb un tros de pati al carrer de la Salvetat i també una part d'una altra casa amb un tros de pati que fou de Pere i Joan Baptista Fàbrega i abans de Joan Fàbrega, pare i avi respectivament.

Andreu Camps i Duran, bracer de Terrades, declara una casa amb un femer annex, que abans havia estat tot femer, al carrer de la Salvetat.

Francesc Ribera, treballador de Terrades, declara tenir un corral, que abans fou de Llorenç Comas i abans de Llorenç Prat i antigament de Margarida, muller de Martí Mercader.

Jacint Gironella i Albrosser, bracer de Terrades, confessa tenir un hort amb un corral i basses de trull sobre ell i per ell edificats al carrer de la Salvetat.

Salvador Batlle i Buxaro bracer, declara un hort que fou de Margarida Gaspar, muller de Jaume Barrot i abans de Josep Peu i de Llorenç Comas.

Felip Marcé ferrer de Terrades, confessa un hort sobre el que ha edificat un trull amb les seves basses, que fou abans de Jaume Barrot.

Francesc Ribera i el seu fill Josep Ribera, bracers de Terrades, declaren una part d'hort amb un trull i basses, per ell edificat, i que fou de Jaume Barrot.

Miquel Madrenas, bracer, declara una part d'un hort que fou dels hereus d'en Gibernau i antigament de Pere Guàrdia, sabater.

Miquel Riera, pagès, declara un corral, que abans era hort de Miquel Pous.

Silvestre Ballart, treballador, una part d'una casa i un hort.

Silvestre Ballart declara també un hort de major entitat que fou de Francesc Fàbrega.

Jacint Ballart, bracer, declara una casa edificada sobre una part de l'hort que fou de Francesc Fàbrega.

Josep Patit, jove bracer, confessa una casa per ell edificada sobre una part d'hort que fou de Francesc Fàbrega.

Francesc Fàbrega, bracer, un hort.

Josep Patit, bracer, declara una part d'un hort de major entitat que fou de Francesc Fàbrega.

Josep Oliveres, bracer, una porció d'hort amb una casa sobre ell i per ell edificada, que fou de Francesc Fàbrega.

El reverent Vicenç Bonal, prevere i domer de Terrades, com a obtentor de la doma dita de Boadella i en nom de dita doma confessa una peça de terra.

Martí Verges, bracer de Terrades, declara un hort, que fou del seu pare Jaume Verges, sastre.

Jaume Monjonell, bracer, una part d'una casa que fou de Josep Planes, antigament casal de Joan Boneta.

Gràcia Barrot, muller d'Anton Verges, una part de casa i hort.

Jaume Verges, bracer, una part d'un hort, al carrer de la Taronjeta.

Anton Fàbrega, bracer, una casa amb un pati, anomenada la casa del trull, al carrer de la Taronjeta.

El reverent Gregori Duran, prevere i domer de l'església parroquial de Santa Cecília de Terrades, declara una casa, un verger i diversos horts.

Jaume Polvorell, bracer de Terrades, declara part d'una casa.

Ramon Gratacós, bracer, una part d'una casa, amb un pou.

Jaume Quera, bracer, una part d'una casa, al carrer Major.

Jaume Barrot, bracer, i Margarida Gaspar, la seva esposa, cadascun una part d'una casa.

Teresa Cullell, muller de Josep Planes, bracer, una casa que fou de Francesc Fàbrega, al carrer Major.

Pere Pau Rosa i Pous, hereu i fill de Miquel Rosa i de Maria Pous, una casa.

Jaume Verges, sastre de la vila, una casa i part d'un pati

Narcís Polvorell, bracer, una casa, al carrer Major.

Josep Far, cirurgià de Terrades, una casa que és part d'una altra major que fou de Pere Fàbrega, amb un *assoleador* o terradet.

Andreu Duran, bracer, una casa amb un corral.

Josep Bonal, bracer, una casa al carrer de la Salvetat.

Maria Fàbrega, muller de Josep Gorgot, pagès, un hort i un corral.

Jaume Pous, bracer, una casa.

Francesc Fàbrega, bracer de Terrades, un hort.

De la lectura del capbreu es dedueix que en les darreres dècades del segle XVIII el territori de la Salvetat, que fins llavors estava en mans d'uns pocs propietaris, fou enormement dividit, construint-s'hi moltes cases i corrals, convivint amb les restes dels horts originals. És molt notòria, també, l'abundància de trulls, mostra de la importància de l'olivera en l'economia de la població de Terrades.⁽¹⁰⁴⁾

Un altre document de l'Arxiu del Carme de Peralada que porta per títol "*Llevador dels Censos y Directes Senyories, té y Percebeix o Convent del Carme de Peralada en differens llochs en lo any 1790*" ens aporta algunes dades més sobre la Salvetat.⁽¹⁰⁵⁾ Transcrivim uns comentaris sobre les possessions associades a la parròquia de Santa Cecília:

104. GIFRE RIBAS, Pere; BARNOSELL JORDÀ, Genís "De la Guerra Gran al republicanisme empordanès (1793-1874). Canvi polític i consolidació de la propietat". En *Història de l'Art Empordà*, Diputació de Girona. Unitat de Publicacions, Girona, 2000, pàg. 469. Aquests autors recullen els comentaris de P. Martínez Quintanilla sobre la concentració de trulls d'oli a l'Empordà, concretament que n'hi havia 434 a l'any 1865, concentrats a Llers, Garriguella, Terrades i Lladó.

105. BPP Arxiu. Secció B. Núm 447.

“Lo Obtentor de la Doma dita de Boadella de la Iglesia Parroquial de Santa Cecilia del lloch de Terrades, al primer de Agost, per mitja vessana de terra campa anomenada la Trilla fa de cens ab Senyoria Directa Sis mesurons de Blat; I si esdevé mudarse lo Domer, lo Domer nou ha de pagar ll. 10 per la Amortisacio. Voy es Domer lo revedent Pau Moy.”

I més endavant, trobem que:

“Lo Obtentor de la Doma dita de Palau Sarroca de la Parroquial Iglesia de Santa Cecilia del lloch de Terrades, al primer de Agost per una casa y pati, vuy hort, fa de cens ab Senyoria Directa quatre Mesurons de Blat, y si esdeve mudarse lo Domer, lo Domer nou ha de pagar ll 10 per la Amortitsacio. Vuy es lo Reverent Gregori Duran.”

6. LA DESAPARICIÓ DE LA NOTARIA DE TERRADES

Una llei de 23 de juny del 1837 abolí a l'Estat espanyol la percepció dels delmes. Aquesta supressió vingué acompanyada de mesures compensatòries per part del govern de l'estat. Per a poder percebre aquestes compensacions, però, s'havien de justificar els drets que es tenien sobre els delmes. No tothom disposava de la documentació pertinent, sobretot si feia generacions que una família posseïa un determinat delme. Aquest fou el cas en què es trobaren Joan Bonal, de Borrassà i Joaquim Maria de Dou, veí de Barcelona, per a poder justificar els drets que asseguraven tenir i que corresponien a delmes dels termes de Boadella i de Terrades. De la documentació que comentarem tot seguit es dedueix que cap dels dos disposava d'escriptures que justificuessin l'adquisició d'uns drets que, segons ells mateixos, les seves respectives famílies percebien *“des de temps immemorial”*. El més greu, però, és que afirmaven que els originals de la documentació havien estat custodiats a la Notaria de Terrades... de la qual no en quedava ja llavors cap rastre.

Per a resoldre la situació, Dou i Bonal promogueren una investigació judicial en el jutjat de primera instància de Figueres, en la qual mitjançant la presència de diversos testimonis justificarien els seus drets. Un resum d'aquest procés es troba transcrit en un protocol notarial, redactat l'any 1863 pel notari de Figueres Josep Pere Cañellas, i d'ell n'extraurem alguns paràgrafs que ens il·lustraran sobre la fi de la notaria de Terrades.⁽¹⁰⁶⁾

El protocol notarial comença dient:

“En la villa de Figueras á veinte y ocho Julio del año mil ochocientos sesenta y tres: D. José Pedro Cañellas vecino de ella y Notario del Colegio del territorio de Barcelona, cumpliendo la providencia definitiva acordada en veinte del actual por el Juzgado de primera instancia de esta villa y su partido en el expediente instruido bajo mi actuacion como escribano del mismo por parte de los Señores D. Joaquin Maria de Dou hacendado vecino de Barcelona y D. Juan Bonal, que lo es de Borrásá, en justificacion

106. AHCF Protocols de Figueres. Notari José Pedro Cañellas. 1863.

Capella de Santa Magdalena, antiga Santa Maria del Codó, situada en un punt estratègic prop la vila de Terrades.

de ser ambos perceptores del Diezmo del termino y parroquia de Boadella, del termino y parroquia del pueblo de Palau Surroca, y parte del termino de Terrades; protocolizo el mismo expediente uniendolo al efecto original y á continuacion en este mismo protocolo de escritura publica del corriente año”.

Tot seguit s’hi troba inserit un llarg document judicial de més de 50 folis on hi ha recollit tot el sumari judicial, incloses les declaracions i signatures dels diversos testimonis que actuaren en el procés judicial. Aquest procés fou portat per Pau Roca de Bodalles, apoderat dels instigants. Comença dient:

“Sr. Juez, D. Pablo Roca de Bodalles, causidico de los de numero y colegio de este juzgado apoderado de los Sres. D. Joaquin Maria de Dou hacendado, vecino de Borrásá (sic), según consta de la escritura de poderes que presento para insertarse por copia conforme, comparezco ante V. y como mas haya lugar digo: Que mis representados y por ellos sus causantes percibieron, hasta que fueron abolidos, los diezmos de los pueblos de Boadella, Palau Surroca y parte de Terradas, cuya indemnizacion tiene ya solicitada del Gobierno del Sello y conviniendo á su derecho hacer constar la perdida de los titulos originales y adquisición de dichos diezmos y otramente la posesion immemorial de percibir los tales diezmos por hasta que fueron abolidos por la ley de veinte y tres junio de mil ocho cientos treinta y siete ofrezco informacion sumaria a tenor de la cual seran examinados los testigos que suministrare y es como sigue.”

Tot seguit explica el qüestionari al qual sotmetrà els diferents testimonis. La primera de les preguntes és la que ens interessa per la qüestió de la notaria de Terrades. La pregunta que es repetí als diferents testimonis deia:

“Digan ser cierto que en las guerras pasadas creyendose que fué en la del decenio de mil setecientos noventa á mil ochocientos que fue destruida completamente la notaria de Terradas donde parece debieran ecsistir los documentos originales de la adquisición de los Diezmos de Buadella y Palau Surroca y parte del termino de Terradas por los Sres. Dou y Bonal.”

Aquesta pregunta, que varen respondre afirmativament tots els testimonis, mostra que era de domini públic que la desaparició de la Notaria de Terrades fou causada per la Guerra Gran, és a dir, la guerra entre la monarquia espanyola i la república francesa. Les altres preguntes feien referència a la confirmació del cobrament dels delmes per part dels instigants des de temps “immemorials”.

Els testimonis que signaren les declaracions foren els següents:

“Figueras, veinte y siete junio de mil ochocientos sesenta y tres. Ante el Sr. Juez de este partido comparecieron Sebastian Ribera, propietario, vecino de Terrades, Juan Forester y Pau, Juan Montalat y Pau, y Martin Que y Ricart, labradores, propietarios, domiciliados en Palau Surroca y todos mayores de edad; citados por los Señores D. Juan Bonal y D. Joaquin de Dou en el expediente de informacion para perpetua memoria; y mediante juramento que prestaron en legal forma prometieron decir verdad en la declaracion que enseguida rendiran”.

Carrer de la Salvetat, entrada a l'antic recinte de la Salvetat del Sant Sepulcre, vist des del carrer Major de la Vila de Terrades.

Veiem la declaració del primer testimoni, Sebastià Ribera i Perbonell, de setanta-cinc anys, referent al punt de la notaria de Terrades:

“Dijo: que el que declara ha vivido en Terradas toda su vida. Que le consta hubo antes del año mil setecientos noventa, notaria en el pueblo de Terradas, porque tiene en su poder documentos que lo acreditan. Que el testigo no tiene memoria de la existencia de dicha notaria en el transcurso de su vida, y que por todo ello conceptua que la misma fue destruida completamente por alguna de las guerras hacia aquel periodo ocurridas”.

Més endavant afegeix que:

“Dijo: Que de las cantidades que percibian los señores Dou y Bonal por el diezmo à que el capitulo se refiere, obtenia la novena parte el Gobierno de S.M. cuya novena parte se arrendaba en los terminos prevenidos, y la tuvo y la percibió en dicho concepto el declarante por espacio de unos seis años.”

Les altres declaracions són molt semblants a la transcrita i no aporten cap detall nou ni del moment ni de les circumstàncies de la destrucció de la notaria. Al final de les declaracions el fiscal conclou:

“Dictamen final.

El promotor fiscal infra, examinadas las cualidades de los testigos que han declarado y hallando acreditado su conocimiento en la forma prevenida,

Conceptua que puede V. servirse aprobar la información con arreglo al Art. 1365 de la Ley de Enjuiciamiento Civil. Sin embargo V. determine lo que crea mas procedente.

Figuera diez y ocho julio de mil ochocientos y sesenta y tres”.

El final del procés judicial esdevé el 20 de juny del 1863. El jutge de primera instància, Miquel López Vientes diu:

“Digo: Que debia aprobar como aprueba la información suministrada por el procurador Roca á nombre de los Señores Dou y Bonal, mandando se protocolize este expediente en el registro del actuario, dándose a la parte promoviente los testimonios que reclame para el uso de sus derechos y quedando en Escribania el necesario. Así por este su auto en vista, lo proveyó, mandó y firmó S.S^a por ante mi el Escribano que doy fé.”

I d'aquesta manera conclou la protocolització del document i amb ell les nostres notes sobre la història de Terrades i la seva antiga notaria.

ABREVIATURES EMPRADES EN LA BIBLIOGRAFIA

A) Fonts manuscrites

[ACA] Arxiu de la Corona d'Aragó.

[ACPS] Arxiu del castell de Palau Surroca, propietat del marquès de Dou.

[ACP] Arxiu Comtal de Peralada, propietat del marquès de la Torre (Mallorca).

[ADG] Arxiu Diocesà de Girona.

[AHCf] Arxiu Històric Comarcal de Figueres.

[BPP] Biblioteca del Palau de Peralada. Arxiu.

B) Compilacions documentals

MARQUÈS, J.M., *Cartoral, dit de Carlemany, del bisbe de Girona (s. IX-XIV)*, 2 Vol. Fundació Noguera, Col·lecció Diplomataris, Barcelona, 1993. Aquesta obra apareixerà citada com *Carlemany*.

GOLOBARDES VILA, M., *El convento del Carmen de Peralada*, Publicaciones del Palacio de Peralada, José Porter, editor, Barcelona, 1953. Aquesta obra apareixerà citada com *Carme*.

VAYREDA I OLIVAS, P., *El priorat de Lladó i les seves filials*, Biblioteca Balmes, Barcelona, 1931. Aquesta obra apareixerà citada com *Lladó*.

PETRUS DE MARCA, *Marca Hispanica, Sive Limes Hispaniarum*, Paris ed. Stephani Baluzii, 1688. Aquesta obra apareixerà citada com *Marca*.

MARQUÈS, J.M., *Pergamins de la Mitra (891-1687)*, Col·lecció de monografies de l'Institut d'Estudis Gironins, núm. 10, Girona, 1984. Aquesta obra apareixerà citada com *Mitra*.

MARQUÈS, J.M., *El Cartoral de Santa Maria de Roses (Segles X-XIII)*, Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XXXVII, Barcelona, 1986. Aquesta obra apareixerà citada com *Roses*.

GOLOBARDES VILA, M., *El Sepulcre de Peralada*, Ediciones de la Biblioteca del Palacio de Peralada, 1955. Aquesta obra apareixerà citada com *Sepulcre*.

MARTÍ, R., *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, Fundació Noguera, Barcelona, 1997. Aquesta obra apareixerà citada com *Seu*.

MARQUÈS, J.M., *Esriptures de Santa Maria de Vilabertran (968-1300)*, Monografies Empordaneses, 1, Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres 1995. Aquesta obra apareixerà citada com *Vilabertran*.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Transcripció de les anotacions referents al territori de la parròquia de Terrades que apareixen en l'*Inventari* de Palau Surroca, redactat a principis del segle XVII per Jordi Gibernau, prevere, natural de Terrades i beneficiat de l'església de Sant Llorenç de la Muga.⁽¹⁰⁷⁾

(NT Notaria de Terrades, NTSLL Notaria de Sant Llorenç de la Muga, NM Notaria de Mont-roig)

A.1 L'*Inventari*: Volum Primer (1300-1400)

NT (1313): “En est any sus dit, ha 11 de las calendas d'octubre, rebuda per Ramon Polvarel substituït per Pera Polvarel, notari de Terrades, és la dotalia del

107. En la transcripció del document s'ha respectat en tot el possible la grafia original. Per facilitar la lectura s'ha normalitzat, però, l'ús de les majúscules i minúscules, l'accentuació i la puntuació. També s'han separat les paraules ajuntades i s'han desfet les abreviacions, escrivint-les, però, sempre en lletra cursiva per diferenciar-les del text original. En les abreviatures s'ha emprat sempre que ha estat possible la grafia que apareix en els casos en què la mateixa paraula no s'ha abreviat.

benefici de Sanct Juan Batista, fundat en l'isglésia de Terrades en dit altar de Sanct Juan Batista i Evangelista per los confreres i pabordres de dita confraria fundat, que diu: si vagara dit benefici, sia presentat per dits confreres o pabordras de dita confraria an algun clergue, confrare i fill de confrare, ab que dintra un any sia als sagrats ordens, i si nos troba algun fill de confrare idoneo, sia presentat an algun clergue idoneo fill de la parròquia de Terrades, ab que dintra un any sia als sagrats ordens, i si nos troba fill de Terrades idoneo ni confrare ni fill de confrare, sia presentat per los damon dits confreres o procuradors an algun idoneo dintra 30 dies, altrament serà presentador lo bisba de Girona o son vicari."

NSLL (1315): "Primo, ha 6 de las calendas de juny d'est any, en poder de Pera Romaní, públic notari, *quondam*, de Sanct Lorens de la Muga, és la institutio i dotalia del benefici de Sanct Juan Batista en l'isglésia de Sancta Cecilia de Terrades, instituït per lo *quondam* Pera Polvarell, clergue, domer de l'isglésia de Terrades."

NSLL (1321): "I com lo mas de Meians, parròquia de Terrades, fa censos y tascas de tots esplets al sagristà y domer de dita isglésia, com apareix ab un arrendament fet per los dits sagristà i domer a un tal Pons de Penya de Terrades, pagava 15 sous per any i l'arrendament durava y era per temps de tres anys. Apareix als 4 dels idus de juliol."

NSLL (1321): "I com mossèn Pera Roca, cavaller de la parròquia de Sancta Cecilia de Terrades, ven als pabordres de la confraria de nou feta en la dita isglésia, una migera de civada censal, la qual dit Roca rebia tots anys al mes de juny sobre la borda vocada de Puig Galli, y dos gallinas, d'altra part, sobre la dita borda a Nadal, y d'altra part tota la drete senyoria de la dita borda o casa, a 11 de las calendas de setembre i altra migera de civada censal sobre la casa de Pera Andreu, de la villa, ab tota la drete senyoria de dita casa, a 11 de las calendas de setembre".

NSLL (1321): "I ha 60 fullas se troba com lo mas Casania, de la parròquia de Terrades, feia deu migeras d'ordi i deu curbells de rahims per vint sous."

NSLL (1324): "I més, ha 14 fullas se troba una venda del mas Masaladras, de la parròquia de Terrades, directa senyoria la Verge Maria de Palau, ab 13 sous 2, i un fex de palla i dos ous y un formage i una migera de civada, ab tersos luïsmes i foriscapis, que comprà per preu de 215 sous."

NSLL (1326): "I com Pera, fill de Barnat de Villar, parròquia de Terrades, confessà i reconegué ser home propi del diaconil de Sanct Lorens de la Muga, ab tota sa prole, i prestà sagrament i homanage ha ix de las calendas de janer".

"Est espai dex per poder alargar algunes paraulas del dalt dit mas Vilar, dret senyor lo meu benefici del diaconil de Sanct Lorens, de mi, Geordi Gibernau, natural de Terrades i fahedor del present libre per conservament de l'isglésia de Sanct Lorens i de la renda d'ella, de totas coses pies. I dit mas Vilar està vuy any 1606 rònc, i no'l posseheix sinó que'l vay redresant, sercant actas per tornar-lo a dit diaconil. És situat dins la parròquia de Terrades, loc nomenat a la Roca, prop de una font dita del Vilar que és dit mas Vilar i en directament, per no apareixer lo diaconil, mossèn Roca lo ha stablit an en Garriga de Palau Surroca. És al capdeval de la vinya de dit mossèn Roca, a sol ixent, i ha plantat un tros de vinya més jove de las terras de dit mas, a sol ixent".

NSLL (1354): "I com Castelló de Costa, parròquia de Terrades, confessà i reconex mossèn Guillem de Roure, beneficiat de Sanct Juan, 7 lliures per rahó de censos endarrarits y anyades cessades, per rahó del mas Costa, sit en la parròquia de Terrades, lo qual confessà tenir a drete senyoria per dit benefici, a 5 de las calendas de febrer".

NT (1354): "Primo, en la notaria de Terrades en est any de 1354, ha 18 fullas, se troba ab una àpoca com Barnat Valucesa, de la parròquia de Terrades, posseïa lo

mas Maynau. Assò noto *per que* jo, Geordi Gibernau, prevera i diaca de Sanct Lorens, qui en l'any 1609 corra 13 anys servesch dit benefici, he tret un acta, trobada la nota en la notaria de Sanct Lorens en l'any 1440, en lo qual tracta que lo mas Maynau o Descosat ab los Massaladras i mas Val de la *parròquia*, se tenian per lo diaconil i *per* Sanct Juan de Terrades i per la Verge Maria de Palau, i a tots feian censos, *com* en dit any dich particularment al diaconil, 2 migeras de forment. I *per* so noto assò, *per* saber hont est dit mas, que deu ésser a la serra de la Valucella, allí on dit Valucela te una vinya i camps, a la part de Terrades.”

NT (1354): “I més, se troba en est any de 1354, a fullas 19, en la notaria de Terrades, lo mas Riera de la *parròquia* de Terrades, estar en dreta senyoria del monestir de Ripoll”.

NSLL (1357): “I ha 2 fullas, *com* mossèn Mateu Sabater, prevera y diaca de *Sanct Lorens*, senyor directe del mas de Vilar, de prop la riba de casas, *parròquia* de Terrades, donà *en* arrendament, durador dos anys y dos cullitas, las ditas terres a Castelló de Costa de Mont, *com* a senyor útil de dit benefici, vintens oliveras y altre coses i *pertinentias* de dit mas, y lo mateix mas, així *com* *affronta* a sol ab un torrent, a migdia y a cers ab lo mas de Riba, a *ponent* amb Baranguer de Sarroca y ab una olivera *que és* entre la vinya de dit Roca y honor d'en Riba, ab les altres oliveras de dit mas, a rahó de vint sous *per* any y una gallina a mossèn Roca *per* un ort de dita masada i tasca als 21 de janer. I jo Geordi Gibernau, natural de Terrades, prevera, obtenint lo dit diaconil i servint-lo deu anys fara a 11 de maig 1607, he fet traure dit acta *per* esta dita masada rònega i *perduda per* dit diaconil, i *per* dit Sarroca stablida indirectament a n'en Garriga de Palau, *per* no mostrar-se lo diaconil ésser directe. Ja hi ha altres actas *en* favor del diaconil, *com* ho trobaran notat *en* est llibre a son loch *per* defensar-la. En est libre, en l'any 1326, trobaran altra acta de dit mas.”

NSLL (1357): “Is troba, ha 52 fullas, lo mas de sa Serra de Mont, de la *parròquia* de Terrades, estar en dreta senyoria de Sarroca de Palau i del benefici d'en Molar de Lers”.

NSLL (1359): “Is troba ab un arrendament, *com* lo mas de Lassaladras, de la *parròquia* de Terrades, està en dreta senyoria de la Verge Maria de Palau”.

NSLL (1363): “Is troba, ha 6 fullas d'un tros de nota d'est any, *com* Dalmau Albert, de la *parròquia* de Terrades, ven dos sous anuals i *perpetuals*, propietat de cent sous, als procuradors de l'altar de la Verge Maria, de Sanct Lorens, a Sant Miquel de setembre”.

NT (1370): “A la primera carta del manual d'est any de la notaria de Terrades, se troba *com* Baranguera, muller de Guillem de Puig Albert, *quondam*, de la *parròquia* de Terrades, fa procura a Guillem Giralt, farrer de Terrades, *per* renuntiar lo mas de Puig Baldrich, de la Stella.”

NT (1370): “I més, ha deu cartas de dita nota de dit any i de dita notaria de Terrades, se troba *com* Ramon de Montclar, sagristà de l'isglésia de Sanct Lorens, procurador de Guillem Serra, prevera i diaca de Sanct Lorens, estableix ab solemnitat lo mas des Villar de la Roca, prop las casas de la *parròquia* de Terrades, ab deu reals quiscun any *per* servitut d'homens i dones, i *affronta* a sol ixent, a mig dia i a certs en possessions de la Riba, i a *ponent* amb possessió del castell de la Roca i ab pessas de dita masada del Vilar, la primera anomenada Linas, que deu ésser prop lo camí de Figueras, *affrontant* dita pessa ab lo camí a tramontana, la qual avui, any 1609, posseix Raphael Valucella, i l'altra, Ribas, i altra, vimals ab un ort.”

NT (1370): “En dita nota de Terrades se troba un stabliment, que ha fet lo dit procurador del diaconil, d'una pessa de terra de les *pertinentias* del mas Vilar, que apres havia trobada dit procurador en detriment de dit benefici, loch anomenat Trilla

des Villar i vuy, any 1609, Corominas de la Olivera trocada, la qual stablí a Arnau de Valucella. *Affronta* a sol ixent ab possessio de Barnat Guardia de Val he d'en Maynau, migensant camí que va del camí de las Escaules al bosch de la Roca, a migdia ab camí publich que en altra temps anava de la Guardia de Val a l'isglésia, *perquè* a las horas lo camí de Figueras a Terrades no passava aquí, sinó al mas Vilar, *com* fa vuy en l'any 1609, i anava dit camí a las possessions d'en Pera Barrot i d'en Barnat Guardia i d'en Guillem Olives, a ponent en possessions de Pera Ramon de Olivas i de Bernat d'Olivas, i a tremontana en Serra Maig i en poseesió predicti Pera Ramon, amb 4 *sous* de censos a Nadal i tasca. I al any 1380 i ha un stabliment de dit camp ab que fa 2 *mesures* forment, i és millor acta que aquest”.

NT (1370): “I més, ha 18 fullas de dita nota de 1370, en dita notaria de Terrades, se troba una renuntiatio del mas de Puig Albert, de la parròquia de Terrades, que el renuntia Alisensa, muller de Pera Barrot, nata en la parròquia de Terrades, a Guillem Serra, diaca de Sanct Lorens de la Muga.”

NT (1370): “Is troba ha 22 cartas de dita nota de 1370, en la notaria de Terrades, un stabliment del mas Buadella de Terrades, *que* fa lo beneficiat de *Sanct* Juan de Sanct Lorens, ab quinsa sous de sensos.”

NT (1370): “I més, ha 26 fullas de dit any de 1370, en dita nota de la notaria de Terrades, se troba una venda que fa tres corteras de blat als capellans de Terrades.”

NT (1370): “I més, ha 47 fullas de dita nota de 1370, en dita notaria de Terrades, se troba *com mossèn* Guillem Serra, clergue, obtenint lo benefici del diaconil de l'isglésia de Sanct Lorens de la Muga, stablí tot lo mas de Puig Albert a Juan Boneta, de la dita parròquia de Terrades. Jo pens que era ab prestatio de vuit sous i tasca, portada de pa i de vi, de legums a l'onsena mesura, empero no u puch dir del ferm, *perquè* algun valaco a trencat una carta de dita nota, i ancara ha borrrat moltras cosas del que es restat de dit acta, *com* allí poran veure, *per* venir al fi de complir lur mal desigt de forgar firmes damunt un stabliment fals, de prestatio solament de tres sous, com se pot veure en lo seguent any de 1371. I *per* provar si es fals i fingit nota aquest acta de 1370, notar lo seguent fingit de 1371, i un de bo de l'any 1376, i veuran la gran falsedat ab altra reductio bona de 1392.”

NT (1371): “En la notaria de Terrades, al darrer de desembre 1371, a las darreras fullas, se troba esta valacaria d'est acta fingit, a detriment del diaconil, com diu que Guillem Serra, clergue, obtenint lo diaconil de l'isglésia de Sanct Lorens de la Muga, stablex lo mas de Puig Albert, ab tots los drets i *pertinentias*, stant rònec, en la parroquia de Terrades situat, a Juan Boneta, pagès de dita parròquia, ab prestatio solament de tres sous quiscun any, ab salvo iure a Tots Sants. I si s'admira ningun diaca *perquè* dich falsedat o valacaria, vaia sinch anys mes en la de 1376, i allí trobarà si és valacaria que lo mateix prevera diaca, Gillem Serra, i dit Juan Boneta, pagès, són ab un acta com dit Juan Boneta renuncian a dita masada de Puig Albert a dit *mossèn* Guillem Serra, diaca, i de nou la hi stablí ab 2 *lliures* i tasca, portada de pa i de vi, de legums, a la onsen mesura.”

NSLL (1376): “*Com* lo mas de Puig Albert, de la parròquia de la villa de Terrades, que en l'any 1370 en la notaria de Terrades fonch renuntiat a 18 cartas *per* Elisenda, muller de Pera Barrot, de Terrades, *per* la desmasia de censos, a Guillem Serra, diaca, i en dit any i nota de Terrades, a 47 fullas, fonch stablit *per* lo dit Guillem Serra, diaca de Sanct Lorens, a Juan Boneta, de Terrades, lo qual stabliment son arrancat casi tot del manual, sinó *per* un tros *que* hi han dextat i ancara han borrrat totas las paraulas mes acencials. I en dita nota de Terrades, a la darrera fulla de l'any 1371, *per* complir lur mala intensio, del stabliment borrrat i arrencat an forgat un stabliment o reductio de dit Puig Albert, sense ninguna solemnitat i de ningun valor, per los

possessors de dit mas ab tres sous solament de sensos, sense tasca. I és de ningun valor *per* ells, *per* lo *que* he dit dalt i diré que en l'any present de 1376, en la nota de Sanct Lorens, a fullas 131, Juan Boneta, *que* ells anomenen ab lur acta fals, lo renuntia a Guillem Serra, diaca, *que* ells anomenen ab lur stabliment forgat de tres sous, i dit diaca de nou l'hi stabli a Baranguer, fill de dit Juan Boneta, ab coranta sous de cens quiscun any, i tasca i portada de pa i de vi i legums, portada en la habitatio del diaca, dins la villa de Sanct Lorens, a l'onsena mesura. I *per* temps, Magdalena, filla d'altre Juan Boneta, de Terrades, en l'any 1556, en la notaria de Terrades, vené dita masada de Puig Albert ab una casa dins lo carrer Maior de Terrades, ab una tina calant ab la venda dit Puig Albert, i pens se feia *perquè* perdés lo nom de Puig Albert, *perquè* no aguessen a pagar los mals, i, ab gran barato, compraren *per* preu tot de 28 sous, salvat la dreta senyoria de la casa, a mossèn Roca i del delmes, la dreta senyoria i mals a qui s'amostraria. Ja he treta la reductio de poca valor *per* a mostrar-la a doctors i així.”

NSLL (1377): “Com lo mas Puig Ricols de Terrades està en dreta senyoria *per* la Verge Maria de Carbonils, *perquè* Pera Puig Rigolls confessà i reconegué a mossèn Pera Scuder, *prevera* i beneficiat de Carbonils, *per* rahó de son benefici i a son procurador, Pere Farrer, *prevera*, ésser home propi del dit benefici.”

NSLL (1378): “Is troba ha 8 fullas, en la *parròquia* de Terrades, hi a una borda dita *que* està en dreta senyoria del prior de Panisars i de Sanct Pau del bania.”

NSLL (1379): “Als 25 de juny, mossèn Guillem Roure, *prevera* i beneficiat de Sanct Juan de Sanct Lorens, absolgué a Lorensa, filla de Jaume Costa, *parròquia* de Terrades, *quondam*, home propi de dit benefici, muller de Guillem Ribasta, de Canera, *parròquia* de Vilanant, y *per* la dita absolutio confessà haver rebut 5 *lliures*.”

NSLL (1379): “Com dit Roura, beneficiat de Sanct Juan, *per* rahó de dit benefici absolgué a Sibilla, muller de Baranguer Bartran, de Molins, *parròquia* de Lers, *per* lo *que* era entrada primerament *en* lo mas de Costa, del Puig de Palau, *parròquia* de Terrades, y casada amb Jaume sa Costa, *quondam*, senyor util del dit mas, home propi de dit benefici, y *per* la dita absolutio confessà aver resabut 2 *lliures*, als 23 de julio!”

NT (1380): “En la notaria de Terrades se troba *com* Guillem Serra, *prevera*, obtenint lo diaconil de Sanct Lorens, stablí a Perpínia Collet, de Terrades, un camp, lo qual és dins lo terme de Terrades, loc anomenat las Corominas, de tinentia, diu altra acta de venda en la notaria de Terrades en l'any 1539, de tres vesanes i miga poc mes ho manco, lo qual és acta de stabliment. Affronta a sol ixent i a ponent ab les possessions eran de Pera Barrot, vuy, any 1609, ab Lorens Coma, possesor, *també*, de dit camp, a migdia ab la via pública, vuy, any 1609, qui va de Terrades a Lers, i a certs ab la possessió qui era d'Arnau de Valucela de Mont, vuy 1609 és de Raphael Valucela de Val, part mediant via qui va en dit any de 1609 de Terrades a les Scaulas. I ab dit stabliment fa al dit benefici duas migeras de forment rasas, *que* són una cortera barcelonesa, i ab dita venda de 1539, una migera de forment, la qual ha servada jo, Geordi Gibernau, scriptor del present llibra, *com* apareix ab època en l'any 1604, *com* apareix dit stabliment en nota de Juan Roig, notari de Terrades, ha 5 de abril de l'any susdit de 1380, i en l'any 1609 fa onsa o doze anys *que*'l posseix Lorens Comas, de Terrades, *per* compra ha feta a Raphael Guardia, *quondam*, ab altres pessas, *com* consta an la notaria de Lado, rebuda *per* Josep Fexas. En l'any he cercada la nota i no le trobat *perquè* és trencada la nota.”

NSLL (1382): “Is troba ha 30 fullas *com* lo mas Martí, de la *parròquia* de Terrades, està en dreta senyoria del beneficiat de Sanct Juan de Terrades, fundat *per* Pera Polvarel”.

NSLL (1384): “Is troba, ab un stabliment ab solemnitat, *com* lo mas de sa Costa, de la *parròquia* de Terrades, fonch stablit an Ort de Palau, ab seze sous cada any a Nadal de censos, ab tasca y dreta senyoria al benefici de Sanct Juan de Sanct Lorens.”

NSLL (1387): “Als 25 de febrer, Pera Jutglar, del lloc de Terrades, vené un censal a la dita confraria de set sous i sis diners, *per* preu de sinc lliures i sinc sous *barcelosesos*, fet per mossèn Guillem Roure, notari, Guillem Costa del lloc, y Pera Puiada de sa montanya, *parroquia* de Terrades.”

NM (1391): “En la notaria de Mont-Roig, rebut en lo loch de Boscaros, ha 6 de setembre, se troba un capbreu autentic de la masada i drets i *pertinentias* del mas Deu, de Mont-Roig, de la *parròquia* de Darnius, la qual capbrevaren Juan Roig, beneficiat de Sanct Juan de Terrades, i mossèn Arnau Andreu, prevera i diaca de Sanct Lorens, ab 25 sous 10 de censos tots anys *per* indivís ab dits dos beneficis de Sanct Juan i diaconil, ab duas pagas a Nadal i Sanct Cosma, i he fet trasumtar i traure”.

NSLL (1392): “Se troba ab una reductio i stabliment ab solemnitat *que* feu mossèn Arnau Andreu, diaca de Sanct Lorens, a Juan Boneta, de Terrades, de tota la masada ab tots sos drets i *pertinentias* dita de Puig Albert, de la *parròquia* de Terrades, i prop la villa de Terrades, a la part de migdia, de la qual villa se veu molta part. És de sobra les calsines i junt al camí qui va a la font que diuan ara, en l’any 1607, de la alsina i en altre temps deian la font de dit Puig Albert, de la qual masada és dret senyor lo diaconil de Sanct Lorens, ab tots los drets i *pertinentias*, i fonch reduïda o establida *per* dit diaca ab prestatio de vint sous cada any, ab duas pagas a Nadal i a Pascua, ab tasca, portada de pa i de vi i legums a la onsenya mesura, a la habitació del diaca, dins la villa de Sanct Lorens, lo qual acta jo, Geordi Gibernau, diaca, ja le fet treure ab altres *pertaniens* a dita masada, *per* axecar una gran valacaria i maldat *que* si ha feta, *per* la qual valacaria ha 60 anys *que* no ha pagat res. Emperò vuy, any 1607, vas procurant en tornar-ho axecar i tinch totes las armes *per* axecar-ho i *per* provar lur prova opinió, *com* ho poran veure mos antessesos ab los actes que en est llibre notaré, *pertaniens* a dita masada, si ja doncs *com* tinch desig Deu és servit de jo, al ser-ho *com* cada dia i trebal deu anys ha.”

NM (1393): “Ha 10 de febrer i ha fullas 14, mossèn Juan Roig, prevera i beneficiat de Sanct Juan de Terrades, i mossèn Arnau Andreu, prevera i beneficiat del diaconil de Sanct Lorens, absorgueren i definiren a Guillem Masdeu, fill d’altre Guillem Masdeu, de Darnius, veynat de Mont-Roig, home propi dels dits beneficis *per* indivís, ab 1 lliura 5 sous 10 diners de censos a Nadal, *com* ho diu lo capbreu pres a Boscaros *per* notari de Mont-Roig en l’any 1391, ha 6 de setembre.”

NSLL (1399): “*Primo*, dins la *parròquia* de Terrades i ha una pessa de terra que *affronta* a sol ab Barnat Baranco, a migdia ab Pera Pou, a *ponent* ab lo camí que es va a la borda d’en Pasolas, a certs ab los torrents, drets senyors lo domer i sacristà de Sanct Lorens, ab sous 10 a Sanct Miquel”.

A.2 L’Inventari: Volum Segon (1400-1500)

NSLL (1409): “I *com* Barnat Buadella, *parròquia* de Terrades, senyor útil del mas de sa Buadella, de dita *parròquia*, confessa al beneficiat de Sanct Juan de Sanct Lorens ésser home propi de dit beneficiat.”

NSLL (1409): “*Protections fetas per* los de Sanct Lorens al senyor de Buadella, satisfà *per* la qüestió dels homens de Terrades ab los de Sanct Lorens *per* una dona que es negà a la Muga y lo senyor de Buadella se l’anportà i los de Sanct Lorens *pretenian* que non podia fer *perquè* devia ésser al terme.”

NSLL (1424): “Com a 7 de novembre lo mas Puig Rigolf, de Terrades, està en drete senyoria de la *Verge Maria* de Carbonils, stablit per los obrers de Carbonils ab solemnitat, per no haver-hi beneficiat, ab prestatio de 1 *lliura 5 sous* ab 3 pages, la darrera a carnestoltes, i fonch renuntiat perquè pagava vint migeres de forment 1 *lliura 30 sous*, ha fullas 57.”

NT (1428): “Primo, com Pera Guillem Figa, parayre, vené i transferí un censal als preveres de sinch sous, rebedos sobre *Perpinia Bec*, de la *parròquia* d’Agulana. Las fermansas són Gabriel Sagolas, alias Callar, de dita *parròquia* d’Agulana, dels quals sin fou loc. y cessió a dit Figa, *mossèn* Pera Sala Crup, *parròquia* del Bania, apareix en la notaria de Terrades, a 12 de abril 1426, per Pera Roig, substitut de Pera *Perpinia*, clergue de Terrades, notari. Vené dit censal a dit Sala Crup, any 1418, ha 9 de febrer, en lo loch de la Jonquera per a Genis, notari, substituit per Baranguer Genis, notari de la Jonquera, i dit Fita. Fou dita cessió a dits preveras per 4 sous *barcelonesos* perquè dits preveres donaren per propietat del aniversari de Daniella, muller, *quondam*, de Pera Vilaplana, farrer d’Arlas, celebrador en dita isglesia com apareix ab son testament, any 1419 ha 18 novembre.”

NSLL (1431): “I més, ha 18 fullas se troba una venda d’una pessa de terra en lo loch de Terrades que està en drete senyoria del Sepulcre de Paralada, ab una corta de blat de sensos, sense tornas. *Affronta* a sol ab camí publich, a migdia cum tenentia de Boneta i via publica qua tendit ad *torrentem* de Risech mediante, a ponent ab dit torrent de Risech, via publica mediant en part i en part ab tenentia de Pera Polvarel, i a tremontana amb Pera Polvarel.”

NT (1434): “I més, en la notaria de Terrades, ha 13 de janer de 1434, ha 4 fulles de la nota, se troba una pessa de terra situada en dita *parròquia*, en lo loch anomenat col del Trèmol, que es te a drete senyoria del domer i sacristà de Sanct Lorens, afronta a sol ixent ab tancadura anomenada del Trèmol mediant camí publich, a migdia ab fexa de terra del mas Trèmol, a ponent ab possessió de terra del mas la Padrosa de Mont, i a certs ab possessió del predit mas, ab salvo iure a dit domer i sacristà ab miga tasca.”

NT (1434): “I més, en dita notaria de Terrades, ha 5 fullas de dita nota de dia 3 de febrer any 1434, se troba com an Valucella fa 15 *sous* de census als Aniversaris de Terrades i hay 3 o 4 actas.”

NT (1434): “I més, en dita notaria i en dita nota de Terrades, ha 18 fullas i ha 18 juliol any 1434, se troba com Jaume Fabrega, farrer de Sanct Lorens, ab les fermansas feia a la confraria de Codo deu sous de censal.”

NT (1434): “I més, en dita notaria i en dita nota de Terrades, ha 32 fullas i ha 13 de desembre de 1434, se troba com lo mas Andreu, de la *parròquia* de Terrades, està en drete senyoria de Sanct Juan de Terrades, com apareix ab una absolutio.”

NT (1435): “I més, en la notaria de Terrades, en la nota de 1435, ha fullas 39, se troba com Pera Mata, alias Casademont, de Buadella ha 28 de febrer renuntia lo mas de Vilar, al candaler de Lado, de la parroquia de Terrades prop lo terme de Buadella”.

NT (1435): “I més, en dita notaria de Terrades, ha 11 de juny de 1435, ha 47 fullas de la nota se troba una pessa de terra prop la Padrosa de Val, de la parroquia de Terrades, que fa 1 sou als aniversaris de Terrades. *Affronta* a sol ab dita Padrosa, mitgensat rasa que corra ab plujas, a migdia ab camí publich, a ponent ab Baranguer Jutglar en part i part ab en Bans, ha cers ab lo mas de la Cerra.”

NT (1436): “I més, en la notaria de Terrades, ha 68 de la nota de 1436, al primer de janer, se troba una possessió de terra prop lo mas Pou, de Palau, que està en drete senyoria de Sancta Magdalena de Codo, que fa miga quart de oli a Sanct Vicens.”

NT (1436): “I més, en dita nota i notaria de Terrades, a 22 d’abril d’est any, se troba ha 75 fullas com un camp que posseix Steva Fabrega, en l’any 1610 detrás lo

sementiri daval, que afronta a ponent ab dit sementiri i a tremontana ab cami publich, fa 16 sous 8 al benefici fundat per Pera Polvarel a l'altar de Sanct Juan de dita isglésia.”

NT (1436): “I més, en dita notaria i nota de Terrades, ha 84 fullas i ha 16 de setembre d'est any, se troba una reductio del mas Padrosa de Val, de la parròquia de Terrades, ab salvo iure i prestatio de 25 sous quiscun any al benefici de Sancta Magdalena de Codó.”

NT (1436): “I més, en dita nota i notaria de Terrades, ha 90 fullas i ha 27 de setembre 1436, se troba ab una absolutio com lo mas Julia, de la parròquia de Terrades, està en dreta senyoria del camarer de Besalú.”

NT (1436): “I més, en dita nota i notaria de Terrades, ha 96 fullas i ha 11 de novembre 1436, se troba un stabliment d'una fexa de terra als stanyes de Terrades, que per temps era de Juan Garriga, i ara, 1610, és de Miquel Pous, en part i en part d'en Riera de Val, que affronta a migdia ab lo camí que va de Terrades a Palau, i a tremontana ab lo camí que va de Terrades a Lers, salvo iure al benefici de la confraria de Sanct Joan de Terrades, ab set sous de sensus.”

NT (1436): “I més, en dita nota i notaria de Terrades i ha 102 fullas i ha 16 de desembre 1436, se troba com los pabordes de Sancta Magdalena compràren una migera de blat a mossèn Roca de Palau, sobre terra al stacniol.”

NSLL(1440): “Als 4 de mars Steve Pages, de Terradellas, parroquia de Terrades, senyor util del mas anomenat des Maynau, ho Descolet, franc i alodial i las masadas anomenadas so és Masalandras y mas Vell, unidas ab dit mas anomenat Maynau, ho Descolet, sitas dins la dita parròquia de Terrades, ab totes les cases, casalls, terres, honors i possessions i pertinentias lurs, per las quals masadas confessan i recognexen fer tots anys de censos a la confraria de Sanct Juan de Terrades, en la festa de Sanct Pera i Sanct Feliu, una migera de forment i en la festa de Nadal, dos gallines i dos sous i sis diners barcelonesos i al diaconil de l'isglésia de Sanct Lorens, dos migeras de forment a Sanct Pera, Sanct Feliu i als aniversaris de l'isglésia de Terrades, una migera d'ordi censal i una cortera de forment per lo aniversari de Guillem de Valucella, quondam, a la dita festa pagadors, i a la capella de la Verge Maria de Palau, parròquia de Sanct Lorens, treze sous de cens a Nadal, i a la obra de Terrades, cada any a Sanct Pera i Sanct Feliu tres corteras de d'ordi censals, i per la desmasia dels censos, renuntia aquells ab tota la util i directa senyoria als dits creadors, lo qual acte he fet traure jo, Geordi Gibernau, obtenint i servint lo diaconil, empero encara en l'any 1608 no tinch del tot provat hont est, lo qual acta és en la notaria de Sanct Lorens, ha 7 fullas del manual de sobre dit any de 1440”.

NSLL(1440): “Is troba ha 9 fullas, una venda de la masada de Masaladras, de la parròquia de Terrades, que fan los tutors d'Antoni Collet, de Terrades, confessant ésser las masadas ho heretat de dit Collet divididas per persones i creadors de directes senyors, la qual venia Antoni Palomeras, de Palau, per cent sous i un diner i mala i sis sous i sis diners de censos a la Verge Maria de Palau, prop del Bania i de la val parròquia de Sanct Lorens.”

NSLL(1440): “I poch après se segueix la venda del mas Val, per preu de setanta sous, ab sis sous i sis diners de sensos al dit beneficiat de la Verge Maria de Palau dalt dita, sent lo directa senyor ab altres, i diu les affrontacions: a sol ixent ab lo honor d'en Valucela de Mont, i a migdia ab meu restant, a ponent ab camins qui van encara prop d'en Perris, a cers en lo honor vostra de la Roca nomenada, en part in en part la senyoria del castell de Palau.”

NT (1441): “I més, en la notaria de Terrades, ha 24 de juny 1441 i ha 33 fullas, i ha un acta com los de Terrades se juntaren la maior part a la plasa per tractar i defensar cosas per la obra de l'isglésia.”

NT (1441): “I més, en dita notaria i en dita nota i any, ha 13 de setembra, fullas 38, se troba com una pessa de terra a las Corominas de la Olivera Trocada, *que fonch d'en Carida*, essent obligada a dos migeras de forment a la confraria de Ledo, de tenentia de dues vesanas i miga. *Affronta* a sol ixent ab Juan Valucela del Val i, a migdia, ab lo camí, a ponent i a cers, ab Guillem Valucela de Mont.”

NT (1441): “I més, en dita notaria i nota de Terrades, ha 12 de setembre i fullas 40, se troba com en Fabrega, de Terrades, fa un poch d'oli a la obra de Terrades.”

NT (1441): “I més, en dita notaria i nota de Terrades, ha 60 fullas, és com lo mas o borda del Bach, de Terrades, tenir-se *per* Sanct Juan de Terrades.”

NSLL (1442): “I com lo mas de Rimaló, de la parròquia de Sanct Lorens, és en drete senyoria de mossèn Roca, de Palau, de la parròquia de Terrades.”

NT (1442): “I més, en la notaria de Terrades, ha 28 de octubre 1442, se troba la despoliatio de la confraria de Terrades, ha 79 fullas.”

NT (1443): “Primo, en la notaria de Terrades, ha 119 fullas, és la institutio de la confraria de Sanct Juan Evangelista, de Terrades, ha 7 del mes d'abril 1443.”

NT (1443): “I més, en la notaria de Terrades, ha 149 fullas, se troba com hu de Molins fa a la confraria de Codó una migera de blat, que es deia Guillem Pujol, al primer de desembre 1443.”

NT (1443): “I més, en dita nota de Terrades, ha 154 fullas, se troba un censal de deu sous, que fa la casa d'en Pagès, de Terradellas, a la confraria de Codó, al primer de maig 1443.”

NT (1443): “I més, en dita notaria de Terrades, ha 168 fullas, se troba com la masada de la Penya, de la parròquia de Terrades, fa una migera de blat a Codó, ha 7 de setembre 1443.”

NSLL(1444): “I com lo mas Deu, de Mont-Roig, parròquia de Darnius, està en drete senyoria del diaconil i del benefici de Juan de Terrades, instituit per Pera Polvarel, com se troba en la notaria de Sanct Lorens en est any susdit.”

NSLL(1466): “Primo Bernat Gorgot, pagès de la villa de Terrades, ab son últim testament, rebut *per* Raphael Seya, notari de Sanct Lorens, dins dita villa, ha 28 de Agost del dit any, instituí un perpetu aniversari, celebrador en l'isglésia de Terrades, *per* los preveras d'ella i *per* los preveras de Sanct Lorens de la Muga, *per* anima sua, de son germà, *per* sustentio del qual dexa deu sous, propietat de deu lliuras sobre bens, *perquè* fossen esmersadas en segur institutio, de la qual oblatio, jo, Geordi Gibernau, ne rebuda ma part *per* alguna vegada que mi so trobat, de mans del pubil Gorgot i ma aportia oblatio de pa vi i lum, a 13 fullas.”

NT (1487): “En est any susdit, en la notaria de Terrades, ha 6 del mes d'agost, és la dotalia del benefici de Sanct Juan Evangelista, fundat en lo altar de Sanct Juan de l'isglésia de Terrades *per* los confreres de la confraria de Sanct Juan, i entre altrs cosas que mana dita dotalia diu que quant vagarà, sia presentat solament *per* los pabordes a soles i no *per* altrs.”

A.3 L'Inventari: Volum Tercer (1500-1600)

NT (1523): “I més, ha 16 fullas i ha 24 de juliol 1523, en la notaria de Terrades, se troba com mossèn Roca, de Palau Sarroca, fa de censal a la confraria de Codo 14 sous de censal a Nadal.”

NT (1523): “I més, rep la *reverenda comunitat* de Sanct Lorens, vuy en l'any 1613 d'en Lorens Coma, de la villa de Terrades, quiscun any deu sous de census en la festa de Nadal, ab dret d'ampara, *per* la sua masada anomenada Riera de Mont,

situada dins lo terme de Terrades, de sota un poch lo gorch dit de las deus, riera aval, a la part de sol ixent. També a dits *aniversaris* de *Sanct Lorens*, per venda feta per *mossèn Barnat Sarroca*, de Palau, per l'*aniversari* del *quondam mossèn Pera Camps*, *prevera* i *domer* de l'isglésia de Terrades, per conservatio de son *aniversari*, que havia instituit en la present isglesia de *Sanct Lorens*, celebrador per los *preveras* de *Sanct Lorens* i de Terrades, ab acta rebut en poder de *mossèn Antoni Casania*, *prevera* i *notari* publich de la villa de Terrades, als 17 de octubre 1523, i la assignatio fet als dits *preveras* per los *manimadors* per dit any dels dits 10 *sous*, i la *confessio* i nova *regonexensa* feta per dit *Lorens Coma*, pagès de Terrades, posseint dita masada als dits *aniversaris* de *Sanct Lorens*, consta ab acta rebuda per dit notari dia i any susdit, essent dins actas a la caixa de dita *comunitat*, en lo mes de desembre, ab l'acta dels legats así no és en lo mes de juliol, perquè set fet ha 13 de juliol de dit any susdit.”

NT (1525): “I més, ha 46 fullas, en la notaria de Terrades, ha 25 de octubre 1525, se troba en una nota qui comensa en l'any 1523 fins l'any 1526, una venda d'un camp a las *Corominas* de la *Aulina* trocada, que fa quinsa sous als *aniversaris* de *Terrades*.”

NT (1526): “I més, ha 65 fullas, en un manual qui comensa en l'any 1523 fins tot l'any 1526, en la notaria de Terrades, se troba, ha 14 de octubre 1526, com *Sebastia Segols*, de Lado, principal fa 1 *lliura* de censal a la confraria de *Sanct Christofol de la Stella*.”

NT (1527): “I més, en la notaria de Terrades, de temps de *mossèn Antoni Casania*, en una nota del damunt dit any fins en l'any 1533, ha 39 fullas, se troba una venda d'un camp de set vesanas a las *Corominas*, que affronta a tremontana ab lo camí qui va de Terrades a Lers, posseix, vuy any 1609, *Raphael Valucella*, dret senyor *Sancta Maria de Codó*, ab 2 *sous* de censos.”

NT (1527): “I més, a 23 fullas de dita nota de dit any 1527, i de dita notaria de Terrades, ha 3 de novembre, se troba com *Juan Boneta* vené a carta de gratia a *Pera Lobet*, una pessa de terra ab *oliveras* plantadas dins la parròquia de Terrades, loc anomenat *Coma del Castel*, de las *pertinentias* de *Puig Albert*, de tenentia de 2 vesanes i miga, que posseix vuy, any 1609, *Amans Fabrega*, fill de *Steva Fabrega*, i avui sen *Miquel Fabrega* ab tota la masada de *Puig Albert*, lo qual avi i para han dat molt dany al diaconil i dit fill està encara en est any de 1609 *perseverant*. Affronta dita pessa a sol ixent ab honor d'*en Gorgot*, dit del castel, migensant camí qui va del *Castell* a la font d'*en Bonesa*, que vuy any 1609 es dita la font de la *Aulina*. A migdia, ab en prat que fou d'*en Mercader* i vuy en l'any 1609 d'*en Lorens Comas*, a ponent ab las *pertinentias* del mas de *Puig Albert*, migensant camí que es va de Terrades a *Girona*, i a tremontana en altra temps ab *Antoni Casania*, *prevera*, migensant paret y vuy ab *Steva Fabrega*, salvo iure al diaconil de *Sanct Lorens de la Muga*. Lo foriscapi de la venda i de la luitio es degut encara en l'any 1609. I en dita notaria de Terrades, ha 61 fulla i ha 11 de octubre de 1556, s'en fa mentio altra vegada de dita pessa ab salvo iure al diaconil.”

NT (1527): “I més, se troba en dita nota de 1527, en la notaria de Terrades, ha 37 fullas, ha 6 del mes de desembre, un censal de 1 *lliura* 10 *sous*, fa *Barnat Tixador*, del *veynat de Pedrinia*, parròquia de *Crespià*, als *aniversaris* de *Terrades*”

NT (1527): “I més, se troba en dita nota de Terrades i en dit any, ha 26 de juliol, com an *Roig*, de Terrades, fa un censal 6 *sous* a la confraria de *Codó*.”

NT (1528): “I més, se troba en dita notaria de Terrades, en l'any 1528, ha 31 de agost, una venda ab carta de gratia que és dret senyor *Sanct Juan* de Terrades, fundat per *Pera Polvarel*, ab 7 *sous* de censos. Affronta a sol ixent ab en *Roig*, a migdia ab pessa que fou d'*en Garriga*, i ara d'*en Andreu*, a ponent ab en *Riera*, i a certs ab camí qui va de Terrades a *Figueras*”.

NT (1530): “I més, ha 7 de mars any 1530, en la notaria de Terrades, se troba com an Valucela del mas, fa un censal de sis sous a la confraria de *Sancta* Magdalena de Codó.”

NT (1530): “I més, se troba ha 20 de mars de l’any 1530, en la notaria de Terrades, un censal de 5 *sous* que feia an Pou a la confraria de *Sancta* Magdalena de Codó.”

NT (1530): “I més, en dita notaria, i en dit any 1530, se troba una presentatio del benefici d’*en* Molar de Val, qui es presentador.”

NT (1530): “I més, se troba ha 4 d’octubre, de l’any 1530, en la notaria de Terrades, un censal de 20 *sous* que fa Pera Balart. Lo compra de la manumisoria de discreti Ipolit Bach, prevera de *Sanct* Lorens, fermansas Jaume Geli Vilar, propietari del mas del Vilar, de la Stella, i Baldiri Cortada de Val, propietari del mas Cortada de Val, de *Sanct* Lorens, i Mateu de Vilademiras, fullas 90, ab salari de procurador de sinch sous, propietat de 20 *lliures*.”

NT (1531): “Primo, en la notaria de Terrades, ha 102, ha 25 de setembre d’est any 1531, se troba com mossèn Roca, de Palau Sarroca, fa a la caritat de Terrades 7 *sous*.”

NT (1531): “I més, se troba en dit any i notaria i fullas, com en Carol de Terrades feia de censal a la caritat de Terrades 8 *sous*.”

NT (1532): “Primo, en la notaria de Terrades, ha 112, ha 18 de juliol, se troba com en Montalat, de la Stella, te 3 ho 4 masades que estan en dreta senyoria de *Sanct* Miquel, de l’isglésia de *Sanct* Lorens de la Muga.”

NT (1534): “I més, se troba en est any en la notaria de Terrades, ha 140, la venda que feu Juan Boneta a Sebastia Villa, del prat de la Villa, per preu de 12 *lliures*, salvo iure al benefici d’*en* Molar, ha 9 del mes d’abril.”

NT (1534): “I més, se troba en dit any en la notaria de Terrades, al primer d’octubre, ha 41, la compra que feu Lorens Camps d’una casa en la villa de *Sanct* Lorens, en lo carrer del Canó, que apres fonch d’*en* Pages i que ara és de Simon Stany, carniser, i de son germà, i fa a la caritat a Nadal 1 *sou* per preu de 8 *lliures*.”

NT (1534): “En la notaria de Terrades en est any se troba una casa dins la vila, en lo carrer d’*en* Canó, la qual casa és estada de Joan Montada, i dit Montada, fill de Francesch Montada, pagès, la vené a Lorens Camps. Antes dit Montada la havia comprada a Sebastia Perafita, de Figueres, en l’any ja notat 1519, y antes fou d’*en* Joan Mata, com també ho he notat en l’any 1498, com affronta a sol ixent ab la casa del Corpus part y part ab lo carrer qui va l’Hospital y part ab la casa de Joan Bach, a migdia ab la casa de *Sanct* Miquel, a ponent Casamor, a cers ab lo dit carrer d’*en* Canó, salvo iure a lo benefici del Corpus y lo compre per indivís.”

NT (1535): “Primo, en est any en la notaria de Terrades, ha fullas 14, i ha 29 de desembre, se troba un censal de vuit sous que fa Villa, de Vilarig, a la caritat de Terrades.”

NT (1535): “I més, en dit any i en dita nota de Terrades, se troba ha 20 de mars un stabliment sobre una pessa de terra, en lo terme de Vilatenim, loc anomenat l’Almeiar, com affronta a sol ixent ab Lorens Jalabert, a migdia ab camí public que es va a Vilasacra, a ponent ab Francesch Gibert, i a certs ab dit Gibert, de la qual pessa es dreta senyoria la caritat de Terrades, ab 3 migeras de forment de census cada any.”

NT (1535): “I més, en dita notaria i nota arreu se troba una cabrevatio de dita pessa de terra a dita caritat.”

NT (1536): “Primo, en la notaria de Terrades en est any, ha 18 fullas, se troba arreu dos manaments que fa lo veguer de Besalú al balle de Terrades, lo primer que fassa pagar a Barnat Tixador, de Padrinia, 30 *sous* quiscun any, i los darrerriages, als preveras de Terrades, o a lurs fermansas, ha 9 de agost dit any.”

NT (1536): “I més, ha 19 fullas de la damunt dita nota de Terrades, se troba com dit Veger feu manament a dit balla que fes pagar a Miquella Puiola, de Cistella, sinquanta sous, i los darrerriages, als preveras de Terrades, o ha lurs fermansas ha 17 de agost.”

NT (1539): “ Primo, ha 27 del mes de febrer de dit any, ha fulla 97, en dita notaria se troba una venda del mas Deu, de Mont Roig, de la parròquia de Darnius, en poder de *mossèn* Lorens Guardia, *prevera* i notari de la villa de Terrades, en la qual venda confessa dit mas Deu *estar* en dreta senyoria ab los drets i pertinentias *per* indivis ab lo benefici de Sanct Juan de Terrades, dit de la notaria, fundat *per* Pera Polvarel, *quondam*, ab lo diaconill de Sanct Lorens de la Muga, ab vint i quatra sous dic 1 *lliura* 4 *sous* cada any de censos a Nadal, a dits beneficis *per* indivis, encar *que* en dita venda se partex a mal i ab falsedat *com* consta la veritat ab lo capbreu de 1391, en la notaria de MontRoig, en lo lloch de Boscaròs, la qual heretat s’és venuda ha carta de gratia *per* preu de 545 lliures, 14 sous en l’any 1606, en lo mes de juliol, en poder de *mossèn* Bartomeu Ferrer, notari real, habitant ha la villa de Perelada, y *per* dit notari en dit any.”

NT (1539): “I més, consta en dita notaria i nota en poder de dit notari Lorens Guardia, ha [] del mes de setembre en dit any, com Juan Casania vené a Miquel Guardia, pagès del mas de las Guardias, de la parròquia de Terrades, un camp dins dita parròquia, en lo loc anomenat las Corominas de la Olivera Trocada, de tenentia de tres vesanes i miga de terra o circa, com affronta a sol ixent, en lo temps se feu esta venda, ab dit Guardia, i a migdia ab lo camí qui va de Terrades al castel de Lers, i a ponent affronta amb una fexa de terra, migensant marge, que vuy és rasat del mas Valucella, que apres la cambiada ab Rafael Guardia, lo qual dit Raphael Guardia dita fexa i dit camp de tres vesanes i miga ab altra fexa de part de munt de la de dit Valucella, i ab altra fexa de part de vall de la de tres vesanes i miga, vené ha 16 de abril 1599 a Lorens Coma, *per* preu 202 *lliures*, *com* consta en poder de Josep Faxas, notari de Lado, offerint-se a pagar tot lo que se amostraria ab legitims titulls, i a tremontana ab dit Valucella, camí migensant, qui va de Terrades a les Scaules, la qual pesa està en dreta senyoria de dit diaconil, ab *pestatio* quiscun any d’una migera de forment, so és, miga cortera barcelonesa a Sanct Pera, Sanct Feliu, la qual he resabuda i los mes antecessors i los qui servia de tocar *per* lo diaconil, i no le rebuda des *que* dit Lorens Coma ha comprat *perquè* n’ha feta qüestió, *empero* vag investigant *per* fer-lo capbrevar, i apres fer-la y pagar.”

NT (1541): “Primo, se troba en la notaria de Terrades, ha 33, un acta *com* los de Terrades se ajuntaren la maior part a la plasa *per* tractar i defensar cosas *per* la obra de Terrades, ha 24 de juny de sobre dit any.”

NT (1541): “I més, en la notaria de Terrades se troba ha 38 fullas, i ha 13 de desembra 1541, com una pesa de terra a las Corominas de la Olivera trocada, que fonch d’en Cadira, *per* venda d’en Guardia ésser obligada a duas migeras de forment a la confraria de Codò, de tenentia de dues vesanes i miga. Affronta a sol ixent ab Juan Valucella de Val, a migdia ab camí qui va a Figueras i Terrades, a ponent i a certs ab Guillem Valucella de Mont.”

NT (1541): “I més, ha 40 fullas de la notaria de Terrades d’est any, se troba com en Fabrega, de Terrades, fa un poch d’oli a l’obra de Terrades, ha 12 de setembre 1441.”

NT (1542): “Primo, en la notaria de Terrades, ha 69 fullas d’est any, és com lo mas o borda del Bach, de Terrades, se té *per* Sanct Juan de Terrades.”

NT (1542): “I més, en la notaria de Terrades, ha 79 fullas, és la despoliatio de la confraria de Terrades, ha 28 de octubre 1442.”

NT (1545): “Primo, en la notaria de Terrades ha 12 d’abril de 1545, ha 61 fulla de la nota, se troba un censal de deu sous que fa lo mas Rimaló de Fontfreda a la confraria de Pincaro, fermanses an Cremadels, de Sanct Lorens de Sardas, i an Duch, d’Oliveda.”

NT (1546): “Primo, en la notaria de Terrades, de temps de *mossèn* Lorens Guardia, en est any ha 20 cartas, ha 28 de juny, ab una nota que y ha 7 anys se troba com Juan Fabrega, de Terrades, comprà ab carta de gratia tota la masada de l’Aulina a Juan Prat, pagès de Terrades, per preu de 18 *lliures*, salvant que hagues de pagar cada any a l’isglésia de Terrades dos migeras de forment, so es, una cortera barcelonesa a Sanct Pere i Sanct Feliu, i als aniversaris de dita isglésia cada any onsa reals a Nadal.”

NT (1546): “I més, en dita nota i any de la notaria de Terrades, ha 21 d’agost, se troba com en Carol fa 4 *sous* a la confraria de Codó.”

NT (1546): “I més, en dita notaria de Terrades, ha 29 d’octubre de l’any 1548, se troba com dit Carol fa a la confraria de Sanct Juan de Terrades 4 *sous* de censal.”

NT (1554): “En la notaria de Terrades, de temps de *mossèn* Lorens Guardia, en una nota de l’any 1554 fins tot l’any 1561, se troba ha 18 d’agost de l’any 1556, ha 58, com Jofra Boneta, treballador de Terrades, fill i hereter universal de Juan Boneta, pagès, *quondam*, de la vila de Terrades, vené la heretat dita d’en Boneta a Magdalena, germana de Juan Polvarel, pagès de Vilarich i germana sua, per preu de 14 *lliures*, confusament expectant la dreta senyoria i mals, *com* la de bax diré, i això se feia comensant la valacaria que ses feta al benefici del diaconil, fent-li *perdre* la tasca, portada de pa i de vi, i llegums a la onsenya mesura i coranta sous quiscun any, conforme *han perservat* després fins ara i *perseverant* en no pagar res, sinó offerint-se a pagar 3 *sous* cada any, com ha feta la maldat. Empero vuy, any 1609, jo, Geordi Gibernau, prevera de Sanct Lorens, obtenint i servint lo diaconil ha alguns doze anys, sercant ab gran diligencia tots los dits dotze anys he trobat com ses fet conforme ho poran veure nos successors ab es present libre, anant legint a totas las parts haure scrit de Puig Albert, així que es falsadat feta *per* los Fabregas, pos segons los seus, vuy, any 1609, de dit Puig Albert així *que* antes d’aques any de 1554 *eran* arrendadors de dit Puig Albert, *com* se poria veure alguns anys abans en la notaria de Terrades. I après vene lo dalt dit venedor, lo dret a dita *compradora* germana sua, i dita germana après ho vené tot al dit arrendador, *com* ara seguent diré calant de Puig Albert, *per* poder negar los drets, particulament de la tasca portada i dels *damun* dits sensos, i així *han perseverat* may en no pagar res, *perquè* los diacas son stat negligents en sercar los actas i provar la maldat. Així que ab la *compra*, ha comensada la maldat lo seguent *comprador*, Miquel Fabrega, en no parlar res de Puig Albert i après, Steva Fabrega, son fil, pens ha pigorada la maldat, tenint en comanda las scripturas de la notaria de Terrades, *com* a substituït se deu haver foriada una reduccio de dit Puig Albert de tres sous solament, sense res més, ni sense decret de paga del bisbe, sinó pens fictament *com* se pot provar en una nota de Terrades de l’any 1371, a las darreras fullas, que en tota la nota dalt dit he cotada la letra d’albarans havia feta dit Steva Fabrega, i m’aparexia ésser molt semblant, i si tot albarans de dit Steva me fixaré allí algu *perque* en pugan *comprovar*, i apres d’haver antes fet tot lo *damunt* dit *per* veure millor la veritat, vagen en l’any de 1371 i après en l’any de 1376 i poderian allí be lo que dire ab lo que dich allí.”

NT (1554): “I més, en est manual qui comensa en l’any 1554 fins l’any 1560, de la notaria de Terrades, ha 6 fullas, se troba al primer de maig de l’any 1554, una venda, part vinia i part erm, de tenentia de vint i sinch vesanes, en loch anomenat Puig Steva, parròquia de Terrades, ab salvo iure d’isglesias i d’altres lochs.”

NT (1554): “I més, en dit manual de Terrades, ha 10 fullas, ha 20 de mars 1554, com lo procurador de la candela de la Verge Maria de Terrades stablí dos orsts a Pera Polvarel, de Terrades, als viners d’un corto cada hu, ab 1 *sou* de sensus a dita candela cada hu a Nadal.”

NT (1554): “I més, en dita nota de Terrades, ha 13 fullas i ha 3 de novembre, se troba una venda de dues pessas de terra a las planas, prop lo [...] que comprà Pere Polvarel a Lorens Carol, que fan quiscun any quinsa dines a l’abat de Vilabertran, ab salvo iure que si mostrara.”

NT (1555): “Primo, en la notaria de Terrades, en lo manual qui comensa en l’any 1554 fins l’any 1560, ha 39 fullas de dita nota de Terrades, ha 7 d’agost 1555, se troba una venda d’un camp als stanys que feu Miquel Garriga a Miquel Comas, de tenensa de set vesanes, ab salvo iure a Sanct Juan de Terrades.”

NT (1555): “I més, en dita nota de Terrades se troba un consentiment de permuta del benefici de Sanct Amans de Massanet de Cabrens, ha 41 fulla de dita nota.”

NT(1556): “Primo, en la notaria de Terrades, en un manual del temps de *mossèn* Lorens Guardia, prevera en una nota de l’any 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561 ha 5 de setembre de l’any 1556, a fullas 50 de dit manual, se troba com Magdalena, filla de Juan Boneta, *quondam*, pagès de Terrades, i muller d’altra Juan Polvarel, de la parròquia de Sanct Martí de Vilarig, fent-ho de voluntat i consentiment de dit Juan Polvarel, marit seu, de grat dels dos, ven a Miquel Fabrega, traginer de la villa de Terrades, (para de Steva Fabrega primer, lo qual para i fil *han* feta la maldat al diaconil que he dita en l’any 1371 comensant-la lo para ab esta compra, *com* diré i acabar-la lo dit fil en dit any de 1371 i fingint fer-ho en tal any, empero no fent-ho en tal any *perquè* no era nat) i axí passant avant dita compra, diu que compra o ven quendan domine sine hereditatem que posseix dins la villa de Terrades, situada en lo carrer maior de la dita villa, *com* affronta dita casa a sol i xent ab casa de Jofre Fabrega, *que* fonc en altre temps de dit Juan Bonet, i a migdia ab lo carrer maior de dita villa, i a ponent ab casa de Miquel Coma, a tremontana ab camp del benefici de la confraria de Sanct Juan Evangelista, en l’isglésia de Terrades. I ab ella las matexas casas ho casals quntants illas i *tambe* vench tot i qualsevol dret de luir i quitar qualsevol terras i honors de la dita heretat *pertanients*, i *tambe* li vench una tina de 25 carregas i una pilla de pedra, tenint una càrrega, i totas las ditas cosas a mi *pertanients per* virtut de compra *per* mi feta poch abans a Pera Boneta, germa meu, *com* consta ab publich instrument fet *per* lo mateix notari de bax scrit, ha 18 d’agost de l’any abans, i aquesta venda fas a vosaltres *per* preu de 28 *lliures* barcelonesas, i salvo *tamen semper jure et directo dominio Magnifich Francesch Sarroca, de Palau, i altres senyors tant eclesiastics si quan locorum si aliquis aparverint in omnibus* cui seu quibq facientis census censalia *et* alia onera que dicta hereditas *et* predicta que vobis vengo monstrabitur obligari *et* teneri.”

“I esta venda he notada *per* las paraulas sobra ditas de la valacaria *han* feta para i fil, lo para dit Miquel *perquè* antas la compra la tenia arrendada, i ab lo arrendament après d’haver anomenada la casa anomenava la masada de Puig Albert, i ab la venda dal dita *non* diu res, era senial de voler fer borrar lo nom de Puig Albert, ni *tampoch* ha dit res del sensos de tres sous que diuan que abans era reduit i axí axò era principi de la valacaria, i apres de mort dit Miquel posseí dit Steva, son fil, i *per* temps fonch substituït de notari, manaiant les scripturas i axí pens se forga una reductio de 3 *sous* fingida, scrivint-la a la darrera fulla de la nota de l’any 1371, i que no hi ha en tota la nota més de semblant letra, i jo he vist dita nota hi he juntada la letra que el feia, ab la de la darrera fulla i eran molt semblant, i no ab ninguna altra de dita nota, i *per* so dic que els dos son stats qui *han* feta la valacaria, *com* se porà provar si es valacaria

ho no ab estas paraulas dalt ditas i ab lo que he dit en l'any 1370 i ab lo de 1376, que es provarà molt be la falsedat pux los matexos beneficiat i pagès son en l'acta fals de 1371 i ab lo acta bo de 1376.”

NT (1558): “Primo, en la notaria de Terrades, en la nota qui comensa en l'any 1558 fins en l'any 1560, ha 104, en lo mes d'abril de l'any 1558, se troba com los preveras de Terrades i de Sanct Lorens acceptaren lo legat del aniversari de Sabastià Villa, de Sobirats, de pensió de 12 *sous*, propietat de 12 *lliures*.”

NT (1558): “I més, arreu se segueix la institutio de l'aniversari del dit Sabastià Villa, fundat en l'isglésia de las Scaules, de pensio de 8 *sous*, propietat de 8 *lliures*.”

NT (1561): “Jo, Geordi Gibernau, prevera de Sanct Lorens, obtenint i servint lo diaconil fahedor del present libre, natural de Terrades, nasqui ha 26 de maig d'est any sus dit”.

NT (1561): “I més, ha 148, en la nota del present any en la notaria de Terrades, ha 2 de novembre, se troba com Margarida Torrents, propietari del mas Ballo, de Massanet de Cabrens, presenta lo benefici de Sanct Amans de dit Massanet, a Miquel Valucella de Terrades.”

NT (1562): “Primo, en la notaria de Terrades en est any, ha 7 fullas i ha 26 de janer, se troba una presentatio del benefici de Sanct Amans, de Massanet de Cabrens, del qual n'és patró lo propietari del mas Vilar de Ballo, de dita parroquia. I en est any se feren les orgues de Terrades.”

NT (1564): “Primo, en la notaria de Terrades, en un manual qui comensa en l'any 1562, ha 19 de juny de l'any 1564, ha 35 fullas, se troba en nota de *mossèn* Guardia, com Narcis Mas i Bartomeu Peu, pabordas de Sanct Juan de Terrades, d'alguns confreres de dita confraria presentaren *per* mort d'Arrufat, canonge de la Seu, a Miquel Valucella de Terrades.”

NT (1564): “I més, en la notaria de Terrades qui comensa en l'any 1562, ha 37 fullas de dita nota, en l'any 1564, se troba *com* un tros de la casa d'en Penya, de Terrades, que après fonch d'en Barnabe Fabrega, *per* venda, està en dreta senyoria del Carme de Parada, a carta de gratia, *per* preu de 30 *lliures*, ha 15 de abril 1564.”

NT (1565): “Primo, ha 64 fullas de dita nota de Terrades qui comensa en l'any 1562, se troba lo sensal de 12 *sous* que he levat jo, Geordi Gibernau, en l'any 1600, que fa en Casamor, farrer de Ledo, *per* lo mas Lor, ha 4 de maig d'est any.”

NT (1566): “Primo, en est any en la notaria de Terrades, ha fullas 112 del manual qui comensa en l'any 1562, ha sis de juny d'est any 1566, se troba un stabliment d'un camp del bach qui va de Terrades a Sanct Lorens, is te *per* lo benefici de la confraria de Sanct Juan de Terrades, ab salvo iure i una migera de blat a dit benefici. Is deia camp de Xaranyo.”

NT (1566): “I més, en est any, en dita nota de Terrades qui comensa en l'any 1562, ha 3 de setembre, ha 115 fullas, se troba com lo mas Andreu, dit d'en Domenso vuy any 1610, fa de censal a la confraria de Codo, 10 *sous* 8.”

NT (1567): “Primo, en la notaria de Terrades, en lo damunt dit any, en la nota que comensa en l'any 1562, ha fullas 128, ha 25 de febrer any 1567, se troba una nova regonexensa que feu Toni Mir, de Lers, d'una migera de forment que fa cada any a Sanct Pere, Sant Feliu als aniversaris de *Sanct Lorens per* animas de Juan Baranguer i Elisenda, muller, is leva en l'any 1611 *per* un prat.”

NT (1567): “I més, en dita nota de Terrades que comensa en l'any 1562, al primer de setembre 1567, de fullas 134, se troba *com* Boneta Villara, o son marit ho hereters de Sanct Lorens, fa quiscun any ha 26 del mes de juliol als preveras de Terrades 44 *sous per* 25 missas a Sanct Sebastià i als preveres de Sanct Lorens en est partit 12 *sous per* 12 missas al spital, i d'altra part quinsa *sous per* anima de Bartomeu

Verdaguer, sobra la casa prop la carnisseria, i en altra partit, en dit mes de juliol o de agost, vuit sous sobra l'ort dels tiradors, per aniversari de *mossen* Fabia Claveguera, domer, rebut l'acta de censal en poder de *mossen* Pera Garau Soler, notari de Besalú al dit mes i any 1600 i notaria de Sant Pera de Besalú. Jo, Geordi, ho he resabut tot en l'any 1602.”

NT (1569): “Primo, en la notaria de Terrades, en la nota qui comensa en l'any 1562, ha 154 fullas, ha 24 de febrer d'est any 1659, se troba lo censal que fa an Roig, pagès de Palau sa Roca, de pensió de sis liuras, propietat de cent ducats, fermansas an Pagès de Terradellas i an Toni, pagès i balle de Villabertran, i paga, vuy any 1611, Jofre Fabrega, pagès de Terrades, ab salari de 5 *sous* als venerables preveras de la *venerable* comunitat de Sanct Lorens de la Muga, i son *per* sustentatio de missas de staca *per* anima de Jofre Bach, prevera, i *per* son germà.”

NT (1570): “Primo, en la notaria de Terrades, ha 10 fullas de la nota de dit any, ha 24 de juny, se troba un stabliment d'un ort detras l'isglésia que feu lo sacirista de Terrades, ab salvo iure i ab 8 dines de sensos al dit sacristà ha Sanct Juan de juny.”

NT (1575): “Primo, en la notaria de Terrades, ha 6 fullas d'un tros de nota de l'any 1575, se troba un stabliment que *mossen* Gabriel Guardia, domer, stablí un casalot, *com* a domer de Sanct Lorens de la Muga, a Barnat Millet, traginer, situat dins la dita villa, ab pestatio de 3 *sous* de sensos a Nadal a dita doma, ab salvo iure, *com* affronta a sol ixent ab casa de Juan Salvi, a migdia ab lo mur, a ponent ab casa de mi, Gabriel Guardia, i vull any 1610 és de Juan Boer, parayre, i a tremontana ab lo carrer públich, que *per* temps ne dia d'en Gerona, i vuy any 1610 posseix Jalabert.”

NT (1575): “I més, ha 8 fullas d'esta nota de Terrades, ha 21 de setembre 1575, se troba un stabliment d'un casalot, situat a Sanct Lorens de la Muga, que feia Gabriel Guardia, domer de Sanct Lorens, a Pera Valucella, natural de Terrades, i a Cicilia, muller sua. Affronta a sol ixent i a migdia ab carrers publichs, a ponent ab honor de Maria Camps, a tremontana ab verger de Baneta Vilara, ab salvo iure, i vuy any 1610 és casa de Toni Costas, i 2 *sous* de sens a Nadal.”

NT (1575): “I més, ha 12 fullas i ha 24 de setembre d'est any, en la notaria de Terrades, se troba un stabliment *en* dita nota d'una casa dins la villa de Sanct Lorens, que affronta a sol ixent ab casa de Bartomeu Arenys i a migdia ab lo mur i a ponent ab casa de Pere Gaiola i a tremontana ab lo carrer que per temps se deia de na Girona, ab salvo iure a la doma de Sanct Lorens, ab 1 *sou* 3 a Nadal.”

NT (1575): “I més, ha 17 fullas i ha 2 novembre 1575, en la notaria de Terrades, se troba un stabliment de la borda de Mont Soberch, dins la parròquia de Sanct Lorens i en la Val, ab salvo iure al benefici de Sanct Miquel de l'isglésia de Sanct Lorens, i ab sis sous de sensus a Nadal a dit benefici.”